

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

MEGEP

(MESLEKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN
GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ)

EĞLENCE HİZMETLERİ

SOSYAL GELİŞİM VE DUYGUSAL GELİŞİM

ANKARA 2007

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen modüller;

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2006 tarih ve 269 sayılı Kararı ile onaylanan, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında kademeli olarak yaygınlaştırılan 42 alan ve 192 dala ait çerçeve öğretim programlarında amaçlanan mesleki yeterlikleri kazandırmaya yönelik geliştirilmiş öğretim materyalleridir (Ders Notlarıdır).
- Modüller, bireylere mesleki yeterlik kazandırmak ve bireysel öğrenmeye rehberlik etmek amacıyla öğrenme materyali olarak hazırlanmış, denenmek ve geliştirilmek üzere Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.
- Modüller teknolojik gelişmelere paralel olarak, amaçlanan yeterliği kazandırmak koşulu ile eğitim öğretim sırasında geliştirilebilir ve yapılması önerilen değişiklikler Bakanlıkta ilgili birime bildirilir.
- Örgün ve yaygın eğitim kurumları, işletmeler ve kendi kendine mesleki yeterlik kazanmak isteyen bireyler modüllere internet üzerinden ulaşabilirler.
- Basılmış modüller, eğitim kurumlarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılır.
- Modüller hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz ve ücret karşılığında satılamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. SOSYAL GELİŞİM	3
1.1. Tanımı	3
1.2. Önemi	4
1.3. 0-12 Yaş Çocuklarında Sosyal Gelişim Özellikleri	5
1.3.1. 0-2 Yaşta Sosyal Becerilerin Gelişimi	5
1.3.2. 2-6 Yaşta Sosyal Becerilerin Gelişimi	7
1.3.3. 6-12 Yaşlarda Sosyal Becerilerin Gelişimi	8
1.4. Sosyal Gelişime Uygun Aktiviteler	10
UYGULAMA FAALİYETİ	16
PERFORMANS DEĞERLENDİRME	17
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	18
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	20
2. DUYGUSAL GELİŞİM	20
2.1. Tanımı	20
2.2. Önemi	20
2.3. Duygusal Gelişimle İlgili Kavramlar	21
2.3.1. Duygu	21
2.3.2. Heyecan	22
2.3.3. Refleks	23
2.3.4. Haz	23
2.3.5. Elem	24
2.4. 0-12 Yaş Çocuklarında Duygusal Gelişim Özellikleri	24
2.5. Duygusal Gelişime Uygun Aktiviteler	36
UYGULAMA FAALİYETİ	40
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	42
MODÜL DEĞERLENDİRME	44
CEVAP ANAHTARLARI	46
KAYNAKÇA	48

AÇIKLAMALAR

KOD	141EO0006
ALAN	Eğlence Hizmetleri
DAL/MESLEK	Animatörlük / Çocuk Animatörlüğü
MODÜLÜN ADI	Sosyal Gelişim ve Duygusal Gelişim
MODÜLÜN TANIMI	0–12 Yaş çocukların sosyal ve duygusal açıdan gelişim bilgisinin verildiği öğrenme metaryalidir.
SÜRE	40/16
ÖN KOŞUL	Bu modülün ön koşulu yoktur.
YETERLİK	Çocukların gelişim özelliklerine uygun aktivite programları hazırlamak.
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Bu modül ile eğlence hizmetleri departmanında 0-12 yaş çocuklarının sosyal-duygusal gelişim özelliklerine uygun aktiviteler hazırlayabileceksiniz. Amaçlar ➤ Eğlence hizmetleri departmanında 0-12 yaş çocukları için sosyal duygusal gelişim özelliklerine uygun aktivite planı hazırlayabileceksiniz. ➤ Eğlence Hizmetleri departmanında 0-12 yaş çocukları için sosyal duygusal gelişimlerine uygun araç-gereçler hazırlayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: sınıf, anaokulu, anasınıfı, uygulama anaokulu, kreş, çocuk bahçesi. Donanım: Kostümler, boya malzemeleri, oyuncaklar, ritim aletleri, bloklar.
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modülün içinde her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendi kendinizi değerlendirebileceksiniz.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

İnsan kişiliğinin temelleri çocukluk döneminde atılmaktadır. Bu gelişim alanlarından biri de sosyal duygusal gelişim alanıdır. Bu gelişim alanı için 0–6 yaş oldukça önemli ve kritik bir dönemdir. Bu dönemde yetişkinlerin çocuğa yaklaşımları, onun kişiliği üzerinde izler bırakmaktadır. Bu izleri çocuğun tüm hayatı boyunca taşıyacağı düşünülürse yetişkinlerin çocuğa yaklaşımlarında ne kadar dikkatli olmaları gerektiğinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Her çocuk, sosyal ve duygusal gelişimleri açısından birbirinden farklıdır. Yetişkinlerin; farklılıkları bilerek çocuğa yaklaşımları, çocuğun sağlıklı bir gelişim sergilemesini sağlayacaktır.

Bu modül, bu açıdan bakıldığında aile ve eğitimciler için ışık tutacaktır. Modülü tamamladığınızda çocukların sosyal ve duygusal gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olacak ve çocukların gelişim özelliklerine uygun aktivite programları hazırlayabileceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Eğlence hizmetleri departmanında 0–12 yaş çocukları için sosyal duygusal gelişim özelliklerine uygun aktivite planı hazırlayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

0-12 yaş arasında bir çocuk seçerek farklı ortamlarda çevreleri ile ilişkilerini ve tepkilerini gözlemleyiniz. Gözlem sonuçlarınızı sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Çocuğun sosyal gelişimine uygun aktiviteleri araştırarak bilgi ve döküman toplayınız. Bilgilerinizi raporlaştırarak sınıf içinde arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. SOSYAL GELİŞİM

Bir sistem olarak toplumun amacı, yaşamasını sürekli kılmaktır. Toplumun yaşamasını sürdüreceği olan en önemli öge, etkin görevler üstlenecek olan üyeleridir. Toplumun etkin bir üyesi olabilmesi için insanın yaşına göre sosyal gelişimini gerçekleştirilmesi gerekir.

1.1. Tanımı

Sosyal gelişim ; “İnsanın içinde bulunduğu toplumun kendisinden beklediği ya da yapmasını istediği davranışları yapacak şekilde gelişmesidir.”

“Sosyal gelişim çocuğun toplum içerisindeki kişilerle iyi geçinebilmesi ve karşılıklı uyumudur.”

Genel olarak sosyal gelişim; “çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olarak sorumluluklarını yerine getirme akranlarıyla ve diğer bireylerle gerekli ilişkiyi kurabilme, aile ve toplumun kurallarına örf ve adetlerine uygun davranmaktır.”

1.2. Önemi

Çocuğun anne-baba ve çevresinde olan insanlarla bir arada mutlu yaşaması, onun sosyal hayatının başlangıcıdır. İlk yıllarda sevilen ve güven içinde olan bir çocuk, çevresine karşı kolaylıkla uyum sağlayabilir.

Bireyin bütün hayatı boyunca ruh sağlığı, diğer insanlarla ilişkilerine bağlıdır. Bu bağlılık bebeklikte daha fazladır. Çocuk büyüdükçe diğer kimselere karşı olan bağımsızlığı da gittikçe artar. Kendi kendine yemek yemeyi, yardımsız bir yere gitmeyi öğrenir. Bu anlamda çocuk; içinde yaşadığı topluma ve kendine yararlı bir şekilde yaşayabilmek için düşünme, yapma, hissetme yeteneklerini

kullanarak içinde yaşadığı kültürün davranış örüntülerini, ahlak değerlerini ve kendi rollerini benimsemek zorundadır.

Yukarıda verilen tanımlara dayanarak sosyal gelişimin; doğumdan itibaren başlayan, yaşam boyu devam eden ve kişinin içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlayan bir süreç olduğu söylenebilir.

İnsanlar, yeryüzüne geldiklerinden itibaren başka insanlarla birlikte yaşama ihtiyacı duymuşlar ve toplumlar halinde yaşamaya başlamışlardır. Toplu hâlde, birlikte yaşamak insanın sosyal bir varlık oluşundan kaynaklanır. İnsanlar başkalarının bulunduğu bir ortamda yaşamaktan hoşlanırlar. İnsanların sosyal çevreleriyle sürekli ilişki içinde oldukları bir gerçektir. Bunun bir sonucu da bireylerin çevreyi etkileme ve çevresinden etkilenmesi durumudur.

Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren toplumun en küçük birimi olan aile içinde yaşamaya başlar. Böylece çocuğun ilk sosyal etkileşimi anne-babasıyla olur ve daha sonra da aile çevresindeki diğer insanlarla kurduğu ilişkilerle devam eder. Çocuk; fiziksel, duygusal, zihinsel ve dil yönünden geliştikçe çevresi de genişler. Böylece aile içinde başlayan sosyal etkileşim, arkadaş ilişkileri ve okuldaki yaşantılarla devam eder.

Sosyal yönden gelişmiş bir kişi; her yaşta çevresindeki diğer insanlarla sorun yaratmadan, çatışmasız olarak yaşamasını bilen kişidir. İçinde yaşadığı toplumun lideri durumuna gelebilir. İnsanlarda çeşitli ilgi ve tutumlar da sosyal gelişim sonucunda oluşur. Çocuklarda disiplin olaylarının çoğunun altında yatan neden, sosyal uyumsuzluktur. Çocuğun sosyal yönden sağlıklı gelişebilmesi için en az bilgiye verilen önem kadar, sosyal gelişimine de önem vermek gerekir. Bir insanın sosyalleşmesi için şunları öğrenmesi gerekir;

- Gereksinimlerini doyumak.
- Davranışlarını toplumun değer yargılarına göre düzenlemek.
- Olumsuz davranışlarını en aza indirmek.

- Toplumca onaylanan davranışları alışkanlık hâline getirmek.
- Gelenek ve göreneklere uygun davranmak.
- Başkaları ile iyi ilişkiler içinde olmak.
- Kendine karşı saygılı olmak.

Çocuğun sosyal bir kişi olması kalıttan çok, çevrenin etkisine yani öğrenmeye dayanır.

1.3. 0–12 Yaş Çocuklarında Sosyal Gelişim Özellikleri

1.3.1. 0–2 Yaşta Sosyal Becerilerin Gelişimi

Bebekteki sosyal gelişimin en dikkate değer yönlerinden biri, diğer insanlara gülümsemesidir. Hayatın ilk iki ayı içinde bebekler annelerini tanır ve onu gördüğünde gülümserler. 0-3 aylık bebekler, birisi odaya girince ağlamayı kesme, yaklaşan birinin yerini aramak için bakınma, bakışlarını belli bir insana yöneltme, seslere kulak verme, yüzüne bakan insana gülümseme, yalnız bırakıldığını anlayınca bağırma ya da ağlama gibi ilk sosyal tepkilerini gösterirler. İlk zamanlar bebek kendisine ilgi gösteren herkese gülümserken, 6. aydan itibaren yalnızca tanıdığı kişilere tepki göstermektedir.

Yapılan araştırmalara göre; ilk aylarında bebekler karşısındakinin tutumunu (sevecen, kızgın vb.) anlamazken, 5–7 aylıktan itibaren bu ayrımın farkına varır 8–12 aylık bebeklerin ise farklı tutumlara göre tepki verdikleri gözlenmiştir.

- **Diğer çocuklara karşı tepki:** Çocuklar, kendi yaşitlarını altı aylıkken fark etmeye başlar ve bu çağdan sonra, çocukların diğer çocuklarla ilgilenmesi gittikçe daha canlı bir hâl alır. Bir yaşına basmadan önce, çocukların pek çoğu, başka çocukların ağlamasına fazla aldırış etmez. Bazıları da yanlarında başka bir çocuk ağladığında, rahatsız olduğunu belirten sesler çıkarır ya da ağlayan çocuğu çevresinden uzaklaştırarak dikkati kendi üstünde toplamaya çalışmaktadır. Diğer çocuklarla birlikte oyun oynaması ileriki yıllarda görülür.
- **Bebeklerin karşılaşması:** Çocukların birbirlerine karşı tepkilerini ölçmek için iki ya da daha çok çocuğu bir araya koymak suretiyle “bebek toplantıları” yapma tekniğinden yararlananlar olmuştur. Araştırmacılar; yaptıkları araştırmada, bir araya konulan dokuz aylık bebeklerin toplumsal tepkilerinin çok az olduğu, birbirlerine fazla aldırış etmediklerini görmüşlerdir. Dokuz-on dört aylık bebekler ise çevreleriyle daha çok ilgili, ancak birbirleriyle ilgili

değildirler. Oyuncaklarıyla oynamayı tercih etmişler ve karşlarındaki bebekleri çok defa itip kakmışlardır.

On dört-on sekiz aylıklar ise, yavaş yavaş olumlu bir toplumsal tepki göstermeye çalışmışlar, yirmibeş aylık oluncaya kadar, toplumsal tepkilerle oyunculara ilgi duyma arasında oldukça sıkı bir bütünleme görülmektedir. Gene bu çağda, dostluk gösterme ve iş birliğine girişme olumsuz davranışları gölgelemeye başladığı gözlenmiştir.

İki yaşlarında çocuklar, diğer çocuklarla ilişkilerinde gayet duyarlıdır. Yapılan araştırmalara konu olan çocuklar, ötekiler tarafından kenara itildiklerinde müthiş üzüldükleri gözlenmiştir. Ancak içlerinde belli çocuklarla arkadaşlığı tercih etme eğiliminde olanlar da olmuştur. Grubun önde gelen üyeleri olmaya başladıktan sonra aralarında güçlü dostluklar ve sevgiler kurmaya başladıkları da gözlenmiştir. Çocuklar iki yaşına ulaşmadan da arkadaş seçmeleri mümkündür.

- Grup davranışının başlangıcı: İki yaşındaki normal çocuklar, diğer çocuklarla toplumsal ilişkilere girmişlerdir. Fakat iki ya da daha çok çocuk arasındaki bu ilişkiler henüz kısa ömürlüdür. Bu yaştaki çocuklar, belli bir oyun yerinde toplandıkları zaman uzun süre bir arada kalabiliyor, karşılıklı ilişkilere girebiliyorlar. Ancak iş birliğiyle yürütülen sürekli eylemler henüz seyrek. Paralel oyun görülür. İkinci yıl çocuk, insanlara eşya gibi bakar. Oynarken annesinin ya da arkadaşının saçını çekebilir. Başkalarıyla ilişkilerinde alma hakimdir, vermekten hoşlanmaz.

Bu dönemde ortaya çıkan sosyal etkileşim boyutu bir uça güven, diğer uça ise güvensizliktir. Çocuğun dünyaya, diğer insanlara ve kendine güven derecesi büyük ölçüde gördüğü bakımın niteliğine bağlıdır. Bebekler doğumlarından itibaren, çevrelerindeki dünyaya karşı güvenip güvenmeyecekleri konusunda bir izlenim edinirler. Bebekler, annelerinin davranışlarında güvenirlilik sezdikleri zaman ona karşı bir güven duygusu geliştirirler. Gereksinimleri karşılanan, rahatsızlıkları çabucak giderilen, bağra basılan, sevilen, kendisiyle oynanan, konuşulan bebek, dünyanın yaşam için güvenilir bir yer olduğu ve insanların yardımcı ve güvenilebilir oldukları yolunda bir duygu geliştirir. Bakımın, ilgi ve sevginin yetersiz, tutarsız ve reddedici olduğu zamansa bebek, genel olarak dünyaya, özel olarak da insanlara karşı daha sonraki gelişim dönemlerine taşınabilecek temel bir güvensizlik, korku ve kuşku tutumu geliştirir.

Bir bebeğin yanından annesi ayrıldığında bebek ağlamadan durabiliyorsa, bu “sana güveniyorum.” demektir; yani, güven duygusunun geliştiğinin göstergesidir. Eğer bebek gereksinimi olmadığı halde sürekli ağlıyorsa, annesine “sana güvenmiyorum, beni bırakıp gideceksin, daha önce de böyle yapmıştın.” mesajını vermektedir.

Güven duygusundan yoksun yetişmiş çocuklar, ileriki yaşamlarında sosyal ilişki kurmaktan çekinen, güvensiz kişiler olabilirler.

1.3.2. 2-6 Yaşta Sosyal Becerilerin Gelişimi

Grup hâlindeki eylemler, üçüncü yaştan itibaren hem sayıca artmakta hem de süreleri uzamaktadır. Çocuğun iletişim gücünü geliştirmiş olması, başkalarını anlama ve onları etkileme gücünü artırır. Grup etkinliklerinde paylaşmayı bilmez. İsteklerinde ısrarlı ve sabırsızdır. Başkaları için herhangi bir şey yapmayı reddeder. Bu devre, olumsuz dönem olarak kabul edilir. Ama bu dönemde başkalarının haklarını da öğrenmeye başlar. Çatışmaları kısadır.

Bu yılın sonuna kadar arkadaş edinme önem kazanır. Alıp-vermeye daha isteklidir. Paralel oyuna katılma girişimleri görülür. Bloklardan bir yapıt meydana getirme, evcilik gibi oyunlar gözlenebilir. Çok sevdiği bir oyuncuğun sahibiyle arkadaş olmak isteyebilir. Sosyal ilişkilerinde sınırlılıkları fark etmeye başlar. Kendi cinsiyetini öğrenir.

Yaşamın ikinci ve üçüncü yıllarını kapsayan dönemde Erikson, çocukta özerkliğin ortaya çıktığını ve bu gelişmenin çocuğun yeni motor ve ruhsal yetileri üzerine yapılandığını belirtmektedir. Bu dönemde çocuk tırmanır, açıp kapar, iter, çeker, düşürür, tutar ve bırakır. Küçük çocuk, sözü edilen yeni başarılarından gurur duyar ve pasta kutusunun bağlarını çözmek olsun, tuvalette sifon çekmek olsun her şeyi kendisi yapmak ister. Eğer ana-baba, küçük çocuğun yapabildiklerini yapabildiği kadar, istediği zamanda ve hızda yapmaya olan gereksinimini bilir ve ona göre davranırsa çocuk; kaslarını, içtepilerini ve önemli bir ölçüde çevresini kontrol edebileceğine ilişkin bir özerklik duygusu geliştirir.

Genellikle ana babalar, çocuklarının toplumun istediği biçimde davranmasını isterler ve onlara engeller koyarlar. Bu durumda da çocuk hırçınlaşır. Özellikle bu dönemde, çocuklar üzerinde baskı kurulan bir konu da tuvalet eğitimidir. Erikson buna “tuvalet eğitimi savaşları” demektedir. Eğer, ana babalar ve yetişkinler tuvalet eğitiminde cezalandırıcı ve utandırmaya yönelik bir tutum izlerse çocukta utanma ve kuşku duygularını oluştururlar. Aşırı koruyucu, kısıtlayıcı ve cezalandırıcı ana baba tutumları özerkliği engelleyen etkenler arasındadır. Oysa ana babaların, çocuklarını tehlike olmayan ortamlarda serbest bırakmaları ve onlara bir şeyler başarmaları için fırsat vermeleri gerekmektedir.

Çocuk, dördüncü yaşlarda yetişkinlerden çok arkadaşlarıyla ilgilenir. Paylaşma başlar. Oyunlar daha çok küçük gruplardan oluşur. Olaylara başkaları açısından da bakmaya, onları anlamaya başlarlar.

Beşinci yaşlarda grup oyunlarını tercih ederler. Başkalarının haklarına ve eşyalarına saygı duymaya başlarlar. İç denetimle kendi duygu ve isteklerini kontrol ederler.

Beş ve altıncı yaşlarda çocuk, 5-6 hatta daha çok üyeli gruplar hâlinde oyun kurabilmekle birlikte daha çok üç kişilik oyunları tercih ettikleri görülür. Yalnız başına oynamaktansa sevdikleri, hoşlandıkları bir çocukla oynamayı yeğlerler. Bu dönemde çocukta iş birliği, dostluk, sempati gibi davranışların yanı sıra rekabet, kavga ve ağız dalaşı gibi davranışlar da görülmektedir.

Altıncı yaşta çocuk; başkalarının haklarına saygılı olma, onların duygularını paylaşmada daha başarılıdır. Aynı zamanda kendi kendini eleştirdiğine işaret eden

davranışlar da görülmektedir. Organize edilmiş grup oyunlarında etkin olarak yer alabilir. Ancak yeni arkadaş grubuyla karşılaşan çocuk, ilk yaklaşım olarak kendini rahat hissedinceye kadar eski davranışlarını göstermektedir. Yani onları önce seyretmekte, sonra onların yanında kendi kendine oynamakta, daha sonra da onlarla kısa süreli küçük ilişkiler kurmaktadır. Grupta kendisini rahat hissedinceye kadar bunu devam ettirmektedirler.

3-6 yaş arası genel olarak girişkenliğe karşı suçluluk dönemi olarak da adlandırılır. Bu dönemde okul öncesi eğitim çağında olan çocuk, artık bedenini oldukça iyi denetim altına alabilmiştir. Üçtekerlikli bisiklete binebilmekte, koşabilmektedir. Böylece kendi başına motor etkinlikleri başlatabilen çocuk, sadece öteki çocuklara karşılık verme ve onların davranışlarını taklit etmektedir. Aynı şeyler, çocuğun dil ve düşünme etkinlikleri için de doğrudur. Dolayısıyla Erikson, bu dönemde ortaya çıkan sosyal boyutun bir ucunda girişkenliğin, öbür ucunda da suçluluğun yer aldığını belirtmektedir. Merak ve araştırma duygularını tatmin etmek için daha aktif olan ve faaliyetlerde bulunan çocuk, bu faaliyetlerinde başarısız olursa suçluluk duygusuna kapılmaktadır. Özellikle mükemmeliyetçi anneler bu duyguyu artırmaktadır.

Bu dönemde bulunan çocukların ebeveyn ve eğitimcilerine öneriler:

- Çocukların kendi istekleriyle bir şeyler yapmaları desteklenmelidir. Sık sık “hayır” yerine, bir şey yapmak istediklerinde desteklenmeli ve yardımcı olunmalıdır. Örneğin, kendi yiyeceği elmayı yıkamak isteyen bir çocuğa, “sen iyi yıkayamazsın, bırak ben yıkayayım.” demek yerine, “Tabii elmanı kendin yıkayabilirsin, hem de gayet iyi yıkayacağından eminim.” demek onun daha girişken ve aktif olmasında önemli rol oynayacaktır. “İyi yıkayamazsın.” denildiği zaman aslında çocuğa, “sen bunu beceremezsin, sen yetersizsin.” mesajı verilmekte ve bu durum çocuğun güven duygusunu olumsuz etkilemektedir.
- Her çocuğun bir veya birkaç işte başarılı olabileceği ortamlar oluşturulmalıdır. Çocuğa önce rahatlıkla, sonra biraz daha zorlanarak yapabileceği işler verilmelidir.
- Uğraştıkları işte hata yaptıklarında anlayış göstermeli ve yaptıkları hataları kendilerinin bulmaları sağlanmalıdır. Yapılan her doğru işte önce sık sık, sonra rastgele pekiştireçler verilmelidir.

1.3.3. 6-12 Yaşlarda Sosyal Becerilerin Gelişimi

Altıncı yaştan önce grup içinde arkadaşları ile ilişkiler kurmuş, grup etkileşiminde mutlu olmuş çocuklar, okula başladığında sosyal davranışlarında daha olumlu özellikler gösterirler. Arkadaşlıkları her geçen yıl biraz daha kararlı bir hâle gelir. Başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerine duyarlıdır. İçinde bulunduğu toplumun ahlak yargılarını, standartlarını ve tavırlarını öğrenmişlerdir. Grup içinde sıralarını bekleyebilirler ve kendi haklarını korumada oldukça başarılıdırlar.

Bu dönemde çocuk, ilkokula başlamıştır. Okul, çocuk için daha genişlemiş bir çevredir. Burada çocuğun arkadaşları ile daha uzun bir süre bir arada bulunmakta, onlarla daha yakın ilişkiler kurmakta ve öğretmenlerle ilişkisi artmaktadır. Bu ilişkilerin sonucunda

çocuk, hangi kişilik özelliklerinin arkadaşları ve öğretmenlerince beğenildiğini ya da beğenilmediğini anlamaya başlamaktadır. Arkadaşları ve öğretmenlerinin kendisi hakkındaki kanılarını dinlemekte; başkalarınınca beğenilen, beğenilmeyen yönlerini görmeye çalışmakta ve kendi kendini değerlendirmektedir. Bu değerlendirme sonucunda çocuğun benlik kavramında değişimler olur.

İlköğretime başlamakla çocuk, anne-babasından ve aile içindeki diğer büyüklerinden başka kimselerin de beğenilecek yanlarını görmeye başlar. Öğretmenin kişilik özelliklerin; beğenen çocuk, ona daha çok bağlanır ve onun kişilik özelliklerini benimseyerek onun gibi olmaya çalışır.

İlköğretimin birinci kademesini kapsayan bu dönemde çocuk, bir şeyler üretmek ve başarılı olmak için çalışmaktadır. Elde ettiği başarı sonucunda takdir edilmeyi bekler. Eğer takdir edilirse ve çevresi tarafından desteklenirse öz saygısı ve kendine karşı güveni artar. Daha fazla çalışmaya ve başarılı olmaya çabalar. Eğer destek görmezse, yaptıklarının değersiz ve yetersiz olduğu duygusuna kapılır. Yetersizlik ve aşağılık duygusu, bu dönemin en büyük problemidir. Aşağılık duygusuna sahip bir çocuğun kendine güveni azalır, çevresiyle sağlıklı bir iletişim gerçekleştiremez ve uyum zorluğu çeker.

İlköğretimin birinci kademesinde bulunan çocuklar için sınıf öğretmenin onlara değer vermesi çok önemlidir. İyi bir sınıf öğretmeni, çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu döneminde çocuklar üzerinde oldukça olumlu bir etki bırakabilir.

Sınıftaki tüm öğrencileri, kendi başına sorumluluklar alabilecekleri faaliyetlere yönlendirebilir. Çiçek yetiştirme ve bakımı üstlenme, sınıf temizliği yapma, günlük hava raporu hazırlama, günlük sınıf başkanlığı gibi işler öğrencilere yaptırılmalıdır. Yaptıkları işlerdeki başarıları övülmelidir. Küçük hatalarından dolayı bütünü başarısız değerlendirmek yerine, “seni bu çalışmandaki başarılı gayretlerinden dolayı kutluyorum, ancak şuna dikkat edersen çok daha güzel olacak. Bir sonraki çalışmada buna dikkat edeceğine inanıyorum.” demek öğrencinin kendine olan güvenin artıracak ve daha başka sorumluluklara güdülenmelerine neden olacaktır.

Ancak öğrencilerin yeterince güdülemeyen ve çocuklardaki yetenekleri ortaya çıkarmak için uğraşmayan bir sınıf öğretmeni, çocukların kendilerine olan güvenlerini yitirmelerine ve aşağılık duygusunun gelişmesine neden olabilir. Bazı konularda yetersiz olan ve gösterdikleri çabaları desteklenmeyen öğrenciler, okula ve bilgi edinmeye karşı olumsuz duygular geliştirebilir.

Ayrıca ana babaların da çocuklarının yaptıkları işleri takdir etmeleri ve başarı duygusunu yaşamalarına olanak sağlamaları gerekir. Böylece çocukta, “ben başarılıyım, ben bu işi yapabilirim, bu sorumluluğu yerine getirebilirim.” duygusu oluşacaktır. Bu, çocukların kişilik gelişimini olumlu yönde etkileyecek ve yapacağı işler için güven duygusu hissetmesini sağlayacaktır.

Çocuklarda sosyal gelişimi destekleyici oyunlar neler olabilir? Sınıf arkadaşlarımızla tartışınız.

1.4. Sosyal Gelişime Uygun Aktiviteler

Bilindiği üzere nasıl ki bir sporcunun başarılı olması için antrenman yapması gerekirse, çocuklardaki sosyal gelişim de çocuğun grupla ve grup içindeki etkileşimleri ile gelişecektir. Aşağıda çocuğun sosyal gelişimini olumlu yönde etkileyen bazı aktivitelere yer verilmiştir:

➤ Blok Oyunları

Çeşitli geometrik şekillerde, farklı ebat ve boyutlarda veya parça bütün oluşturacak şekilde takılıp çıkarılabilir materyallerin kullanımıyla oynanan oyunlara blok oyunları denir. Özellikle okulöncesi dönemde çocukların blok köşesinde zevkle oynadığı bu oyunlarda eğitimciler ve ebeveynler çocukların oyunlarına karışmamalı, gerektiğinde rehberlik yapmalıdır.

Çocuklar blok köşesinde birlikte oynayarak kişiler arası ilişkiler konusunda deneyim sağlarlar. Ayrıca oyun esnasında diğer oyun arkadaşlarının haklarını koruma, blok parçalarını değil tokuş yaparak paylaşmayı, birlikte bloklardan şekiller oluşturarak iş birliği yapmayı, oyun esnasında diyalog kurarak iletişim kurma gibi sosyal beceriler kazanırlar. Tüm bu sosyal beceriler çocuğun kendine olan öz güvenini artırır ve benliğini geliştirir.

➤ Sosyal Gelişim ve Oyun aktivitesi

Çocuk için vazgeçilmez bir yaşama biçimi olan oyun kavramının çok çeşitli ve çok yönlü tanımları yapılmıştır. Uzun zaman oyuna gereksiz ve önemsiz bir gözle bakılması, oyunun yalnızca bir eğlence aracı olarak görülmesi, çocuk için çok önemli olduğunun gözardı edilmesi oyuna gereken önemin verilmesini geciktirmiştir. Oyun en geniş anlamıyla; belli bir amaca yönelik olan ve olmayan, kurallı ya da kuralsız olarak gerçekleştirilen her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı; fiziksel, bilişsel, dil, duygusal ve sosyal gelişimin temeli olan, gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme süreci şeklinde tanımlanabilir.

Birey, yaşamı boyunca başkaları ile birlikte yaşamakta ve onlarla ilişkilere girmektedir. Bireyin aile, toplum, okul ve iş yerinde başkalarıyla iyi ilişkiler kurmasında, toplumsal kurallara uymasında, görevlerini yapmasında, toplum ve çevre tarafından kabul edilmesinde sosyal gelişimin etkisi büyüktür.

Sosyal ilişkiler, hem toplumun hem kültürün hem de bireyin yapısını etkiler. Bireyin tüm yaşamı, çevresine uyum sağlama çabası içinde geçer. Bu uyum çabası, doğumdan başlayarak gelişim gösterir.

Aile, büyüyen çocuk için çevre ve topluma doğru uzanan bir köprü görevini yapmaktadır. Bu nedenle aile önemli bir sosyal kurumdur. Aile içindeki yaşantı, diğer kişilerle olan karşılıklı ilişkilerle belirlenir. Böylece çocuk; erken çağlarda farklı alışkanlıkları, yetenekleri, düşünceleri olan çeşitli yaşlarda ve değişik cinsiyetteki kişilerle birlikte yaşamaya alışır.

Okul, oyun açısından önemli bir ortamdır. Okuldaki oyun, evde elde edilmesi mümkün olmayan deneyimler sunar. Çocuklar bireysel olarak gelişmelerine rağmen, nasıl bir grubun parçası olacağını okuldaki oyun sayesinde öğrenir.

Çocuk oyunlarının hemen hepsi sosyal bir yapı içerir. Dolayısıyla her oyunun çocuğun sosyal gelişiminde az ya da çok etkisi vardır. Çocuk oyunları içinde sosyal gelişim yönünden en zengin içeriği olan oyunlar; evcilik oyunları, çeşitli mesleki dramatize etme gibi oyunlar ile hayal ve taklit oyunlarıdır.

Çocuklar oyun yoluyla sözel (teşekkür etme, günaydın, iyi geceler gibi) sosyal kuralları öğrenirler. Oyun sayesinde çocuk; toplum içindeki rolünü, nasıl ve ne şekilde hareket edeceğini öğrenir. Başkalarına her zaman yardıma bulunma alışkanlığını kazanır. Oyun, büyüklere karşı saygı, küçüklere sevgi ve yardım hislerinin doğmasına ve kökleşmesine yardımcı olur. Çocuk, arkadaşlarıyla iş birliği yapma ve kolektif çalışmanın olumlu yollarını oyunlarda yaşayarak öğrenir.

Çocuğun özdeşleşmeye olan büyük eğilimi onu şoför, bakkal, pazarcı gibi rolleri oynamaya yöneltir. Böylece birçok çocuk otobüs şoförünün, aşçının, sütçünün ya da postacının ne anlama geldiğini oyun sayesinde öğrenir. Çocuklar değişik rolleri denedikçe ve ortaya çıkan kaçınılmaz çalışmalarla yüz yüze geldikçe, onların benmerkezcilikleri azalır ve çevresindeki insanları anlama yetenekleri artar.

Çocuk; oyun yoluyla arkadaşlık kurma, saygılı davranma gibi kuralları öğrenerek toplumsallaşmaktadır. Toplumsal ortamdaki cinsel rolünü kavrayabilir. Başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı göstermeyi, önder ya da üye olmayı, kazanıp kaybetmeyi öğrenebilir. Çocuklar oyun yoluyla doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin, haklı-haksız gibi ahlaki kavramları öğrenir.

➤ Sosyal Gelişimde Drama

Drama; bireyler arası dolaysız yani doğrudan etkileşimdir. Drama; bir sözcüğü, bir kavramı, bir davranışı, bir tümceyi, bir fikri ya da yaşantıyı veya bir olayı tiyatro tekniklerinden yararlanarak, oyun veya oyunlar geliştirerek canlandırmaktır.

Avrupa ve Amerika'da drama ve dans, çocukların yaşamında ana estetik aktiviteler olarak kullanılmaktadır. Çocukların oynadığı eğitimde drama

çalışmaları, yetişkin liderler tarafından belirli yapılarda uygulanan, planlı ve organize aktivitelerdir.

Öğretmenin temel şartlarından birisi etkinliktir, çünkü birey etkin olduğu sürece daha iyi öğrenir. Froebel, Pestalozzi ve Dewey bunu 'eğitim bir şeyi yaptırmakla olur.' sözü ile

ifade etmişlerdir. Dramatik oyun, çocuğun kendini ve başkalarını tanımasını, dilinin gelişmesini, sosyalleşmesini, iş birliği ve iletişim kurmasını, yeni bilgiler edinmesini, kendine güven duymasını sağlar; yaratıcılığını geliştirir ve olayları derinlemesine araştırmasına imkân verir. Kişinin kendini tanımasına fırsat verdiğinden, tecrübe yoluyla kişinin davranışını da eğitir.

Dramatik oyun, herkesin bir göreve sahip olduğu grup faaliyetidir. Oyuncular, oyun süresince pekçok farklı fikir ve yorum ifade edebilirler. Her oyuncu, fikirlerinden dolayı saygı kazanma şansına sahiptir. Buna karşılık grubun diğer üyelerine saygı duymayı da bu yolla öğrenecektir. Oyunlar sırasında çocuk, oynadığı roldeki kişinin yapacaklarını hissettiği gibioynamak ve konuşmak için cesaretlendirilmelidir.

Sosyal becerileri gelişmiş bir insan, çevresindekilerle sorun yaratmadan ya da sorunlarını toplumca onaylayan yollarla çözümleyerek olumlu ilişkiler kurar.

Çocuğun sosyalleşmesinde çevresindekilerle özellikle de arkadaşları ile ilişkileri son derece önemlidir. Çocuk grup içerisinde iş birliği, paylaşma, dayanışma, başkalarına saygı duyma vb. öğrenir.

Çocuklar 3 yaşlarında yaşlılarıyla ilişki kurabilmekte ancak sürdürmemekte, 4-5 yaşlarında birlikte yaşamın gerektirdiği kuralları yavaş yavaş dikkate almaya başlamakta,

5-6 yaşlarında grup etkileşimi gerektiren oyunlar daha fazla yönelmekte, arkadaşlarının duygularını anlamaya çalışmakta, sorunları olumsuz tepkilerle çözmesinin onaylanmadığını anlamaktadır.

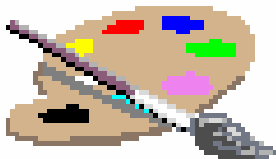
Yaratıcı drama, grup ortamında gerçekleştirildiği için kendi bünyesinde sosyalleşmeyi barındırmaktadır. Drama etkinlikleri sırasında çocuk; kişiler, olaylar, duygular vb. ile ilgili irdelediklerini yorum yaparak, tartışarak ve hareketlerini kullanarak ifade etmekte bu da onun sosyal ilişkilerini güçlendirmektedir.

Drama, çocuğun toplumsal yaşama uyumunu, iş birliğinin gerekliliğini, olumlu ilişkiler kurma yollarını, olayları farklı bakış açılarıyla değerlendirme yeteneklerini geliştirmektedir.

Çocuk, yaşamında dile getiremediği sorunların grup içinde başkaları tarafından da yaşandığını anlamakta ve diğerlerinin yaşadığı farklı sorunları dinleyerek kendini ifade etme ve başkalarını daha iyi anlama, empati kurma becerilerini artırmaktadır.

Daha ayrıntılı bilgi için yaratıcı drama modülüne bakınız.

➤ Resim Aktivitesi ve Sosyal Gelişim

Resim, en basit tanımıyla çeşitli boya malzemelerini kullanarak bir sanat ürünü yaratma çalışmalarını ifade eder. Çocuğun algı, beceri ve yaratıcı gücünün bir göstergesi olarak ortaya çıkan resim etkinliği aynı zamanda

duygusal ve sosyal eğitiminin belirleyici bir unsuru olarak da görülür.

Araştırmalar, bebekliklerinde temel güven duygusunu geliştirememiş çocukların, ileri de ruhsal bozukluklar, aşırı kıskançlık, bencillik, sabırsızlık, saldırganlık gibi antisosyal davranışlar gösterme olasılıklarının fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Anne yoksunluğu nedeniyle ortaya çıkan gerilikler, özellikle dil ve sosyal gelişim alanlarında görülmektedir. Bu çocuklar, zihinsel gelişim süreci içinde soyut kavramları geç ve güç elde etmektedir. Özdeşleşme güçlükleridiğer bireylerde derin ve anlamlı ilişki kurmada yetersizlik,uzun süreli hedeflere bağlılıkta aksamalar, ilerde kişilik yapılarında görülebilecek gerilikler olarak belirtilmektedir.

Dolayısıyla bu tür olumsuzlukların en aza indirgenmesi, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimine katkısı olabilmesi, özellikle güven duygusunu kazanabilmesi, uygun sanatsal ortamların sağlanmasıyla gerçekleşebilir. Bu anlamda çocukların grup içerisinde çok yönlü etkinlikler içerisine girmesi ve istendik duygu ve davranışların kazandırılması sanatsal öğrenim ile birlikte gelişebilmektedir.

Sanat etkinlikleri sırasında çocuk, yeni arkadaşlıklar kurarak sıra beklemeyi, dinlemeyi, konuşmayı, paylaşmayı, iş birliği yapmayı ve yardımlaşmayı öğrenerek sosyal becerileri gelişmektedir. Çocuk, kendisine olan saygısını duyuları ile ifade ederek kendi varlığını kabul ettirmektedir. Kendini kabul eden ve ettiren çocuk, diğer çocukları da kabul eder ve benimser. Dolayısıyla bu istendik davranışların kazandırılmasında en etkili yol sanat eğitimidir.

İyi bir sanat eğitimi alan çocuklar, kendilerinin ve diğer çocukların yeteneklerini dürüstçe kabul eden kişiliğe sahiptirler. Çocuklar birlikte oldukları sürece konuşabilecekleri, çalışabilecekleri, bağımsızlıklarını kazanabilecekleri ve bir şeyler üretebilecekleri bir alana gereksinim duymaktadırlar. Bu da ancak onlara sanatsal bir ortamın hazırlanmasıyla olasıdır.

Çocuklara yönelik sanat etkinliklerinde yeni araçları deneme, benzer olanları kullanma ve incelemek için uygun ortam hazırlanmalıdır. Onlaryaptıkları resimler hakkında konuşturularak yüreklendirilmeli, teşvik edilmelidir. Sanat etkinliklerinde çocukların duyarak, hissederek öğrenmelerini gerçekleştirmek için elverişli uygun ortamlar hazırlanmalıdır. Örneğin, aynı ortamda boyaları kullanarak resim yapan 4 yaşındaki bir çocuk; yaşıtı olan diğer çocuklar ile aynı duygusal etkileri, coşkuları yaşayabilirler. Birbirlerine karşı becerilerini sergileyebilir, duygu ve düşünce paylaşımı içinde bulunabilir.

Resim etkinliklerinin çocuğun sosyal gelişimine katkıları:

- Başkalarının düşünce ve görüşlerini sanat yoluyla aktarabilme, arkadaşlarıyla sağlıklı iletişim kurabilme becerisini kazanabilirler.
- Alışkın olmadıkları durum ve ortamlara uyum sağlayabilirler, sorunlara karşı tepki ve duyarlılık geliştirebilirler.
- Kendisinden veya başkalarından kaynaklanan bazı sorunları algılayabilme, yorumlayabilme, çözüm önerilerinde bulunabilme becerisi kazanabilirler.
- Toplumsal değerleri tanıyabilirler, destekleyebilirler, sorumluluk alabilirler.

➤ Müzik Aktivitesi ve Sosyal Gelişim

Müzik ansiklopedisinin tanımına göre bir müzik eseri, belirli bir zamanı dolduran ses topluluğudur. Başka bir tanıma göre müzik ‘ses içinde tutulan, zaptedilen bir yaratıcı enerjidir. Kelimelerin ifade edemediği duyguları ortaya çıkarır ve tarif edilemez.

Müzik, çocuğu sosyal gelişimi bakımından da olumlu etkiler. Yalnız bu etkinin olumlu olması için bütün çocukların aynı tür müzik etkinliğinde bulunması istenmemelidir.

Bu bakımdan eğitimcilerin, her çocuğun özellikle ilgi duyduğu müzik etkinliğiyle uğraşmasına özen göstermesi yerinde olur.

Müzik etkinliğinde çocuk, küme içinde şarkı söylerken sesini kullanmayı, denetlemeyi kavrar. Arkadaşları ile uyum içinde olmayı öğrenir. Böylece birlikte iş yapmanın, toplumla uyum içinde olmayı gerektirdiğini kavrar. Birlikte iş yapmanın gerektirdiği disiplin alışkanlığını kazanır.

Çocuk (teyp, kaset, plak, çalgı aleti, öğretmen ve arkadaşlarının şarkılarını) müzik dinlerken susmayı, dikkatini müzik dinlemede yoğunlaştırmayı, arkadaşlarının sessizce müzik dinlemesine saygı göstermeyi öğrenir.

➤ Sosyal Gelişimde Hareket ve Yaratıcı Dans Eğitimi

Hareket eğitimi ve dans, belli hareketlerin öğretilmesi olarak algılanmamalı, çocuğun stresten uzaklaştırılması ve ruhsal dengesinin sağlanması için araç olarak kullanılmalıdır. Hareket ve dans eğitimi denince hareketin keşfedilmesi ve üretilmesi anlaşılmalıdır. Çocuğun problem çözme yeteneğinin geliştirilmesi ve kendisini ifade etmesi için yeni keşifler yapmasına, yaratıcı çözümler üretmesine yardımcı olmak için de yaratıcı dans ve hareket eğitiminden yararlanılabilir.

Çocuğa okul öncesi dönemde verilecek olan sistemli ve programlı bir hareket eğitimi, ona sağlıkla ilgili alışkanlıkları, düzenli olmayı, iradesini kullanmayı ve iş birliği yapma yeteneğini kazandıracaktır.

Çocukların okulöncesinden başlayarak hareket etkinlikleri altında sportif etkinliklere yönlendirilmesi, onların, bencilce hareket etme huyundan vazgeçip, kendi aralarındaki sosyal uyumu bozmadan rekabet edebilme yeteneğini kazanmasına ve mücadele duygusunun aşılmasına etki edecektir.

Çocuklar, fiziksel etkinliklere ve okul öncesinde önemli bir yeri olan hareketli oyunlara ve dans etkinliklerine katılarak; iş birliğini, yardımlaşmayı, hoşgörüyü, paylaşmayı, arkadaşlarına ve oyunun kurallarına saygılı olmayı ve duygularını kontrol etmeyi öğrenir. Çocuk, bu etkinlikler sırasında vücudunu ve yeteneklerini tanır; kendini ifade etme fırsatını bulur. Bu etkinlikler sırasında çocuğun çevresiyle iletişimi artar.

Bedensel etkinliklerde ve danslarda yer, oyuncak gibi somut şeylerin paylaşılmasına ek olarak duyguları ve düşünceleri paylaşma, dayanışma içinde çalışma ve oynama alışkanlıkları ile birlikte sıraya girme, sırasını bekleme, başkalarının haklarına saygı gösterme vb. toplumun kurallarını öğrenir ve benimser.

UYGULAMA FAALİYETİ

Sosyal gelişimi olumlu yönde etkileyen aktivitelerden ve yaş gruplarından birini seçerek bir okul öncesi eğitim kurumunda ya da çocuk kulübünde uygulayınız. Uygulamayı gerçekleştirirken aşağıdaki işlem basamaklarını kontrol ediniz.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
➤ Seçeceğiniz yaş grubunu belirleyiniz.	➤ Seçtiğiniz yaş grubunun gelişim ve sosyal özelliklerine dikkat ediniz.
➤ Seçtiğiniz grup için bir aktivite belirleyiniz.	➤ Seçtiğiniz aktivitenin uygulanabilir olmasına dikkat ediniz. ➤ Seçtiğiniz aktivitenin, grubun ilgisini çekeceğinden emin olunuz. ➤ Çocukların yaş gruplarına göre sosyal ve duygusal gelişim özelliklerini inceleyiniz.
➤ Seçtiğiniz aktiviteye ait materyalleri ve ortamı hazırlayınız.	➤ Seçtiğiniz aktivitenin mümkünse önceden uygulama denemesi yapınız. ➤ Seçtiğiniz aktiviteye ait materyallerde ve ortamda çocuklara zarar verebilecek nesnelere olmadığından emin olunuz.
➤ Seçtiğiniz gruba aktivitenizin kurallarını açıklayınız.	➤ Kuralları açıklarken sabırlı, güler yüzlü ve hoşgörülü olunuz. ➤ Gruba güven veriniz.
➤ Aktiviteyi uygulayınız.	➤ Grupla olumlu iletişim içinde olunuz.
➤ Aktiviteyi değerlendiriniz.	➤ Yaptığımız aktivitenin eksik yanları olup olmadığını araştırınız. ➤ Uyguladığımız aktivitenin daha başarılı olması için daha başka neler yapılabilirdi araştırınız.

PERFORMANS DEĞERLENDİRME

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçeğine göre Uygulama Faaliyeti-1’de yaptığınız çalışmayı değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre ‘Evet / Hayır’ seçeneklerinden uygun olanı kutucuğa işaretleyiniz.

DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ		
GÖZLENECEK DAVRANIŞLAR	Evet	Hayı
Seçtiğiniz aktivite seçtiğiniz yaş grubuna uygun mu?		
Seçtiğiniz aktivite için ortamı ve materyalleri önceden hazırladınız mı?		
Seçtiğiniz aktivitenin kurallarını bütün çocuklar doğru olarak algıladığından emin oldunuz mu?		
Seçtiğiniz aktivite grubun ilgisini çekti mi?		
Seçtiğiniz aktivite uygulanabilir miydi?		
Grupla doğru iletişim kurdunuz mu?		
Yaptığınız aktivitenin size göre eksik yönleri oldu mu?		
Seçtiğiniz aktivite grubun ilgisini çekti mi?		

İşaretleme sonucunda “hayır” cevabını vererek eksik olduğunuzu tespit ettiğiniz konuların tekrar uygulamasını yaparak eksiklerinizi tamamlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki sorularda doğru olan seçeneği işaretleyiniz.

- 1) Aşağıdaki seçeneklerden hangisi insanın sosyalleşmesinde öğrenmesi gereken davranışlardan **değildir**?

- A) Sosyal gereksinimlerini doymak
- B) Davranışlarını toplumun değer yargılarına göre belirlemek
- C) Olumsuz davranışlarını gizlemek
- D) Başkaları ile iyi ilişkiler içinde olmak
- E) Kendine karşı saygılı olmak

- 2) Erikson'a göre çocukta özerkliğin ortaya çıktığı dönem kaç yaşlarındadır?

- A) 1-2
- B) 2-3
- C) 3-4
- D) 4-5
- E) 5-6

- 3) 3-6 yaş dönemi genel olarak nasıl adlandırılır?

- A) Özerklik dönemi
- B) Paralel oyun dönemi
- C) Girişkenliğe karşı suçluluk dönemi
- D) Bağımsızlık dönemi
- E) Başarıya karşı başarısızlık dönemi

- 4) Çocukta empati (bireyin kendini başkalarının yerine koyma becerisi) yeteneğinin gelişime katkısı en fazla olan faaliyet türü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Müzik etkinliği
- B) Blok oyunları
- C) Dans
- D) Oyun
- E) Drama

Aşağıda verilen ifadelerden doğru olanların başına (D) , yanlış olanların başına (Y) harflerini yazınız.

5. () Çocuğun sosyal gelişimine çevreden çok kalıtımın etkisi vardır.
6. () Bebek ilk aylarda kendisine ilgi gösteren herkese gülümser.
7. () Çocukların birbirlerine karşı tepkilerini ölçmek için iki ya da daha çok çocuğu bir araya getirerek uygulanan tekniğe grup oluşturma tekniği denir.
8. () Güven duygusundan yoksun yetişmiş çocuklar, ileriki yaşlarında sosyal ilişki kurmaktan çekinen güvensiz kişiler olabilirler.

9. () Beş-altı yaşlarda çocuk, 5–6 hatta daha çok üyeli gruplar halinde oyun kurabilmekle birlikte daha çok 3 kişilik oyunları tercih ederler.

10. () Dramatik oyun, herkesin bir göreve sahip olduğu bir grup faaliyetidir.

Cevaplarınızı modül sonundaki cevap anahtarından kontrol ediniz Yanlış olan cevaplarınız için öğrenme faaliyetlerine geri dönünüz. Cevaplarınızın tamamı doğru ise bir sonraki faaliyete geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Eğlence hizmetleri departmanında 0-12 yaş çocukları için sosyal duygusal gelişim özelliklerine uygun araç-gereçler hazırlayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

0-12 yaş çocuklarının farklı durumlarda duygusal tepkilerini gözlemleyerek sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

Çocuğun duygusal gelişimine uygun aktiviteleri araştırarak bilgi ve doküman toplayınız. Bilgilerinizi raporlaştırarak sınıf içinde arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. DUYGUSAL GELİŞİM

Çocuğun sağlıklı bir kişilik gelişiminde birçok alandaki gelişimi yanında duygusal gelişimi de önemli bir rol oynar. Bu bölümde duygusal gelişimin anlamı ve duygusal gelişimle ilgili kavramlar üzerinde durulmuş; çocuklarda ve ergenlerdeki duygusal tepkiler ve özellikler incelenmiştir. Ayrıca duygusal gelişimin diğer gelişim alanlarıyla ilişkisinin ne olduğu tartışılmıştır.

2.1. Tanımı

Duygu sözcüğü bireyin yaşamında bir canlanma, hareketlenme anlamına gelmektedir. Çocuklar devamlı bir arayış ve her şeyi deneme çabası içindedirler ve çevrenin isteklerine yüzünü buruşturarak, gülerek, ağlayarak tepki gösterirler. Bu tepkiler duygunun göstergesidir. Çocuklara iç ve dış dünyalarından gelen etkiler ve herhangi bir olayın ona hoş gelip gelmeme hâli, duygusal gelişimdir.

2.2. Önemi

Büyümekte olan çocuk, duygularını açığa vurmada duygusal davranış biçimlerini zamanla öğrenir. Çünkü çocuğun duygusal gelişimi sosyal, hareket ve bilişsel gelişimine paralel olarak gelişir. Zekâsı geliştikçe çocuk, çevresinden gelen uyarıları daha olgun biçimde algılar. Bu da onda duygusal yaşamın derinleşmesine ve çeşitlenmesine yol açar. Çocukların heyecanları konusunda yapılan çalışmalar, onlardaki duygusal gelişimin olgunlaşma ve öğrenme sonucu oluştuğunu; bunlardan hiçbirinin tek başına etkili olmadığını ortaya koymaktadır.

Çevreden gelen etkiler duyu sistemleri yoluyla birer dış güç olarak çocuğa gelir. Çocuk bunları algılayarak kendi duygusal gücüne göre değişik türde duygulara dönüştürür. Bu duygular tepki olarak çevreye verilir. Duyguların çevredeki etkisini gören çocuk duygularını irdeler. Böylece duygusal yönden gelişim sağlanır.

Görüldüğü gibi insan sürekli çevresiyle etkileşim hâindedir. Bu etkileşim, bireyin haz ve elem içerisinde olmasına neden olur. Bebeğin doğduğu andan itibaren bu duygularının karşılanması, çeşitli duyguların doğmasına neden olur. Gereksinmelerin karşılanması çocuğu mutlu eder. Dolayısıyla duyu gelişimi temel ihtiyaçların doyurulması ile ilgilidir. Uyuma beslenme gibi fizyolojik ihtiyaçlar ve sevmeye, güvenmeye gibi psikolojik ihtiyaçlar çocuğun gerginlik ya da haz duymasına ve duygusal gelişimine etki eder.

Duygusal gelişimin diğer gelişim alanlarıyla ilişkili olması nedeniyle, diğer alanlarda da gelişim olumlu yönde etkilenir. Bedensel ve zihinsel gelişime paralel olarak biçimlenen duygusal yapı, zaman içinde duygusal dengeyi gerçekleştirecek şekilde olgunlaşır.

2.3. Duygusal Gelişimle İlgili Kavramlar

Hayatımıza birçok faktörün etki etmesine rağmen aslında en önemli faktör duygularımızdır. Geçmişimize şöyle bir bakıp düşündüğümüzde hayatımıza verdiğimiz kararlara duygularımızın nasıl yön verdiğini görürüz. Aynı durum çocuklar için de fazlasıyla geçerlidir. Eğer bizler çocukların duygusal gelişimlerinden bihaber onlarla iletişim kurmaya kalkıp onlara aktiviteler hazırlarsak amacımıza 1-0 mağlup başlamış oluruz.

Çocuklarda duygusal gelişimle ilgili duyu, heyecan, refleks, haz, elem gibi çeşitli kavramlardan söz etmek mümkündür. Bu bölümde bu kavramlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.3.1. Duygu

Genel olarak duyu canlıda sevinç-mutluluk ve üzüntü-korku ikili davranımlarının tümü için kullanılır. Öyleyse duyu; bir ucunda aşırı sevinç ya da mutluluk, öbür ucunda aşırı korku ya da kaygı olan bir ölçek üzerinde gösterilen davranışlara neden olmaktadır.

Duygusal sistemin çıktıları olan duygular, insana haz ya da elem verir. Bireyde iç ve dış dünyadan etkilenme sonucunda hoşlanma ya da acıma duyma biçiminde beliren bu tepkiler duygudur. Bireyin temel ihtiyaçları ve onun sonucundaki davranışlarla ilgilidir. Kişinin güdeleri, iç dünyası duyguların tecrübe edinerek gelişmesine neden olur.

Bireyin fizyolojik ihtiyaç ve rahatlığı, başarılı ve üstün olma, sevilme ve başkaları tarafından kabul edilme, ruhsal güvenlik ve yeni yaşantılar kazanma ve değişikliklerden hoşlanma gibi maddî ve manevî ihtiyaçlarının doyurulması doyunluk, doyurulmaması acı duygusunun yaşanmasına neden olurken, her insanın bu durumlardan etkilenmeleri farklı olmaktadır. Bunda duyu organlarının da önemi vardır. Çünkü duygular bütün duyu organlarıyla ilgili olabilir. Aynı zamanda özel bir organ olmadan bedenin içinden de gelebilir. Bu nedenle kişiden kişiye değişebilir.

Duygular kişinin beden ve zihin gücünü artırır. Özellikle çocukluk döneminde düşünme sisteminin gelişmesi ile duygularda da farklılaşma, görülür. Duygulardaki farklılaşma, biçim ve şiddetini değiştirerek yaşam boyu sürer.

2.3.2. Heyecan

Heyecan, organizmanın bütünüyle uyarılması, bedenin tümüyle yaptığı yaygın faaliyetler ya da belirli bir uyarıcıya karşı bedenin topyekün tepkisi olarak tanımlanabilir.

Heyecanlar olumlu ya da olumsuz, çok yoğun ve kısa süreli duygulardır. Sevgi, sevinç, öfke, kıskançlık gibi kavramların hepsi birer heyecan ifadesidir. Heyecanlar da duygular gibi uyarılara bağlıdır. Heyecanı ortaya çıkaran uyarının dıştan olması gerekli değildir. İnsan bazen bir nesneyi düşündüğü veya hayal ettiği zaman da heyecan duyar. Yoğun bir heyecan hâli çeşitli unsurları kapsar. Kuşkusuz bunlardan birisi de bedensel tepkilerdir.

Heyecanın meydana getirdiği bedensel değişiklikler:

- Kalp basıncı ve kalp atışında artma,
- Nefes alış ve verişte artma,
- Göz bebeklerinde büyüme,
- Terleme, tükürük salgısında azalma,
- Kandaki şeker miktarında artma,
- Sindirim organlarında rahatsızlıklar,
- Deri üzerinde tepkilerdir.

Heyecana eşlik eden düşünce ve inançların yanı sıra, gözle görülür bir diğer heyecan unsuru da yüz ifadeleridir. Heyecana eşlik eden yüz ifadeleri, heyecanın diğer kişilere iletilmesine hizmet etmektedir. Neşeli olduğumuz zaman gülümseriz, tiksindiğimiz zaman yüzümüzü buruştururuz. Bu örnekler yaşanan heyecana has sonuçlardır. Ama bazı heyecan hâlleri bu derece özelleşmiş değildir. Ayrıca belirli bir heyecan doğrudan yaşanır ve özeldir. Heyecanlanmada insanlar arasındaki farklılıklar, kişinin nesne, olay ya da diğer insanlardan farklı şekilde etkilenmesinden kaynaklanır. Ayrıca heyecanın anlatımında öğrenmenin baskın olması her insanın duygusunu ve heyecanını ailesinin, toplumun ve eğitiminin kısacası kültürel ortamın kendisine öğrettiği şekilde anlatmasına neden olmaktadır. Bu nedenle belirli yaş çocuklarından aynı heyecan biçimlerini beklemek olanaksızdır. Çocuk heyecanları yaygınlığı, sık sık görülmesi, ancak sürekli olmamasıyla; bireye özgü olmasıyla, kontrol edilememesiyle, çok çeşitli tepkilerle ve değişik heyecan güçleriyle yetişkin heyecanından ayrılırlar.

2.3.3. Refleks

Refleks, bir uyarana karşı verilen cevaptır. Yeni doğmuş bebeğin dünya ile karşılaştığında kendisine yardımcı olacak en büyük ve en önemli kapasitesi refleks sistemidir. Bu reflekslerin hepsinin hayati bir önemi vardır. Çocuğun uyumunu sağlayan refleksler arasında nefes alıp verme, göz kırpmaya, kusma, öksürme, burnunu çekme, uyarıcıya doğru başını ve ağzını döndürme, emme ve yutma sayılabilir.

Emme Refleksi: En erken meydana gelen refleks emme refleksidir. Yeni doğmuş bebek, dudakları çevresine dokunan bir objeyi yakalama, ağzına alma ve emme eğilimindedir.

İzleme Refleksi: Bebeklerin dokunma duyusu, özellikle de dudakların etrafı dokunmaya karşı çok duyarlıdır. Buna bağlı olarak bebek, ağız kenarına dokunan bir objeyi başını o yöne çevirerek izler. İzleme refleksi, emme refleksi ile çok sıkı ilişkilidir. İzleme refleksi ile çocuk anne memesine ya da biberona ulaşmaya çalışır. Çoğu kez başı ile izleme hareketini sürdürürken, ağzını açtığı ve emme hareketleri yaptığı da görülebilir. Bunun yanında moro, yakalama ve kavrama, babinski, yüzme, yürüme, göz kırpmaya, kukla gözü refleksini de sayabiliriz.

Bu ilk davranışlar ilkel olmasına rağmen duygusal gelişimin de temelini oluşturmaktadır. Örneğin, emmesi emme refleksi ile olurken, çocuğun karnının doyduğunu öğrenmesiyle birlikte acıktığında ağlaması, karnı doyduğunda duygusal yönden mutlu olması refleksin duygusal yaşamı nasıl düzenlediğinin göstergesidir.

İlk dönemdeki refleksif tepkilerin yoğunluğu çocuğun doğduğu andan itibaren yüksek bir öğrenme potansiyeline sahip olduğunu gösterirken, çevrenin algılanmaya başlamasıyla birlikte duygusal tepkileri çeşitlendirdiği görülmektedir.

2.3.4. Haz

Haz, bir güdünün doyumu sağlandığında veya bir hedefe varıldığında duyulan histir. Bireye haz veren nesne ve durumlar yaşla birlikte, yeteneklerin olgunlaşması ve öğrenilmiş davranışlara bağlı olarak devamlı değişmektedir. Başlangıçta bebeğin fiziksel gereksinimleri karşılandıysa, örneğin; karnı tok, temiz ve bir yeri ağrıyorsa gülümser ve ağız sesleri çıkarır. Birkaç aylık bebek, alışık olduğu insan yüzüne ve duyduğu dost bir sese haz belirtileri gösterir. Daha sonraları yeni bir becerinin uygulamaya konulmasından haz duyulur. Çocuklar ise yeni ancak korkutucu olmayan, merakın doyumunu sağlayan ve giriştiği işlerde başarı gösterdiği durumlarda haz duyar.

Haz duygusunun en açık belirtileri gülümseme ve gülmedir ve yaşının yaklaşık ikinci ayında ortaya çıkar. Biraz büyüyünce babasının ellerini tutup sallaması, annesinin kucağına

alıp dans etmesi gibi ilginç uyarıların görülmesi, işitilmesi veya hissetmesi, bebekte gülümseme ve gülmeyi başlatabilir. Küçük çocuklar, yetişkinlerle fiziksel temastan haz duyar. Sırtlarına binmek, kucaklarına oturmak ve sarılmak, oyuncakları ile oynamak çocuk için haz kaynağıdır. İlköğretim birinci kademedeki bir çocuk, çevreyi araştırmaktan ve oyun oynamaktan haz duyar. Ergenlik döneminde ise gençler için yaşlılarıyla birlikte olmak, sosyal onay görmek ve başarılı olmak haz kaynaklarıdır.

2.3.5. Elem

İnsanlar tatminsiz kaldıklarında elem duyarlar ki bu, bireyde gerginlik ve mutsuzluk yaratır. Üzüntü, korku ikilemiyle ve acı duyma kelimeleriyle ifade edilir.

Elem; insanda gerilim yarattığı, insanın kendisini ve karşısındakini üzdüğü ya da insanı zarara uğrattığı için olumsuz bir duygudur. İnsanın gereksinimlerinin doyurulmaması, amacına ulaşmasının engellenmesi, hoşlanmadığı, iğrenç bulduğu bir nesne, olay ya da kişiyle karşılaşması, başarısızlığa uğraması, baskı altında kalması, sevdiği bir nesne ya da kişiyi yitirmesi, kendine saldırılması, görünen ya da görünmeyen tehlikeler, sonun kötü olacağını sanılması elem duygularını yaratır. Bu duygulara bir başkası neden oluyorsa öfke, kıskançlık, nefret, iğrenme, kızgınlık, düşmanlık gibi duygulara neden olur. İnsanın karşısındakinden çok kendinden kaynaklanan elem duyguları ise korku, utanma, üzüntü sıkıntı, bıkkınlık, eziklik gibi duygulardır.

Elem duyguları insana yerleştiğinde insanı ruhsal bozukluklara götürebilir ve duygusal güç yitimine neden olurken düşünmeyi de yavaşlatır. Ancak olumsuzluğuna karşın elem, haz gibi duygusal yaşamın vazgeçilmez iki unsurundan biridir.

Bebeğin duygusal yaşamında ilk haftalarda elem ve haz özelliklerine rahatsız edici korku ve şiddet, haz verici duygulara sevgi ve sevinç gibi yeni duygular eklenerek duygusal reaksiyonlar zenginleşir.

2.4. 0-12 Yaş Çocuklarında Duygusal Gelişim Özellikleri

Çocukta yer alan bazı duygular, bilişsel etkinlik sürecinde farklılaşarak duygu sistemini oluşturmaktadır. Böylece çocuğun düşünme sistemindeki gelişme çocuğun duygularını da farklılaştırmaktadır. Örneğin; herhangi bir nedenle kedinin saldırısına uğrayan bir çocuk, kedi gördüğü zaman ağlar. Ancak çocuk zorunlu deneyimleri ile kedinin canı yandığında saldırgan olduğunu, başka zaman insanlarla oynamayı ve okşamayı seven bir canlı olduğunu algılar. Bunlar çocuğun yeni öğrenmeleriyle, dolayısıyla bilişsel ve duygusal gelişimi ile ilgilidir.

Çocuğun sadece duygularını açığa vurması yeterli değildir. Duygularının karşısındakiler tarafından anlaşılması da gereklidir. Bunun için çocuğun hangi dönemde hangi duygusal tepkileri verebileceğini bilmek, onun gelişimini desteklemeyi sağlar. Çünkü çocuklar her zaman hoş özellikler gösteren duygulara değil, aynı zamanda hoş olmayan özellikler gösteren duygulara da sahiptirler. Önemli olan duyguların ortaya çıkış nedenini ve ortaya çıkış biçimini fark etmek ve zengin yaşantı ve öğrenmeler sağlamaktır.

➤ **Gülme**

Bebeğin gülümsemesi çok ilginç bir olaydır. İki ayını tamamlayan bebeğin yüzüne baktığımız zaman gülümser gibidir. Ama bunun anlamı nedir? Onun iyi olduğunun bir ifadesi mi, yoksa bir rahatlık duygusunun başkalarına anlatılması mıdır? Ya da başkalarını algıladığının veya paylaşmak için bir arkadaş aradığının işareti midir? Bu yüz ifadesi bebeğin algıladığı dünya ile ilgili ipuçlarına bağlıdır.

Gülümsemenin bir özelliği, yüz kaslarının belli bir duruma gelmesidir.

On iki-on üç haftalık bir bebeğe uyurken bile dokunulduğunda gülümsediği görülmüştür. Kör ve sağır olan bir bebek bile doğumdan hemen sonra gülümseyebilir. Ama bu gülümseme tamamen bir reflekstir ve on iki-on üç haftalık bebeğin gülümsemesinden ayrılır.

Bebek, belli uyarıcıları algıladığı zaman gülerken tepkide bulunur. İlk aylarda başkalarının sesine ve ışığa gülümser. Bir yaş dolayında özellikle sakin olduğu zaman, hemen hemen her uyarıldığında güler.

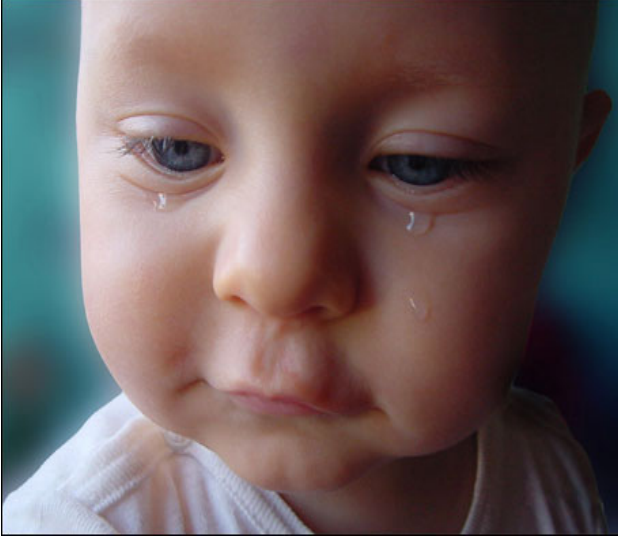
Bebek genellikle insan yüzüne gülümser. Bir yuvarlak zeminde iki göz bile bebeği etkiler. O, başkalarının yüzünü algıladıkça gülümsemesi artık tanımanın bir ifadesidir. Bu gülümseme belli bir kişiye olmaktan çok bebeğin aşına olduğu insan yüzlerine karşıdır. Yaklaşık beş aylık bebek tanıdığı yüzlere gülümsemeye, tanımadığı yüzlere tepki göstermeye başlar. Bir yüzü algılama, sonra bu yüzün kendine bakımını yapan kişiler olmadığını fark etme bebekte rahatsızlık meydana getirir. Bebek bir kez anne, baba ve kendine bakan insanları gerçek figür olarak algıladı mı, bunun dışındaki figürleri algıladığında korku ile tepkide bulunur. Zamanla bebeğin kendine bakan insanlar ve yeni karşılaştığı kişilerle edindiği hoş gidici tecrübeleri, bir problemin çözümünün sonundaki memnunluk ve tatminle bağdaşır. Böylece haz duygusu gelişir. Bu tecrübelerin bazıları daha çok bilişsel, bazıları da daha çok hissetmeyle ilgili olabilir. Bu nedenle tek bir tecrübe ile yapılan yorum hatalı sonuçlar doğurabileceğinden tecrübeler zincirine bakarak çocuğun duygularını yorumlamalıdır.

Bu durumda gülümsemenin duygusal görünümü ile bilme arasındaki bağ gerginliğin çözülmesinin güvenilir bir işaretidir. Gelişim sürecinde çocuğun tepkilerinde sayısız değişiklikler görülür. Ama bunlar benzer bir sırayı takip eder:

- Çocuk yeni uyarıcı formlarıyla ilgilenmek ister.
- İyi bilme çabası veya bilme etkinliği sırasında çocukta gerginlik meydana gelir.
- Eğer çevre rahatlatıcı ise bir gülümseme çocuğun doğru bildiğinde ya da problemi çözdüğünden emin olmasının işaretidir.

Gülme, bir yapma örneği olarak görülebilir. Bu durumda çocuğun iç ya da dıştan algıladığı duyguları ile (açlık, tokluk, bilinen ya da yabancı bir figürü algılama gibi) ilgili olarak yüz kaslarını kullanmasıdır. İkinci-üçüncü aylarda gülümseme diğer sistemlere bağlanır. Onun algıları haz duyguları ile bağdaşır. Altıncı aylarda artan gülümseme daha çok yüz figürleri ile ilgilidir. Bu algı şematik imajdan farklıdır. Çocuk daha çok değerli bulunduğu kişilere bu tepkiyi gösterir. Böyle bir devrede çocuk, bir objeyi tanıdığı zaman memnurlukla gülümsediği zaman üç sistem birden – düşünme, yapma ve hissetme – bir bütün olarak fonksiyoneldir.

➤ Ağlama

Bebek doğumdan sonra ilk tepkisini ağlayarak gösterir. Altı ıslandığında, üşüdüğünde, sancılandığında ve acıktığında ağlayarak elemi belli etmeye çalışır. Görüldüğü gibi ağlama başlangıçta fiziksel gereksinmelerin ifadesidir. Bebek istek, ve ihtiyaçlarını ağlayarak belli eder.

Doğumdan birkaç ay sonra yüksek seslere karşı ağlama, elem veren bir etkiye karşı yapılan tepkidir.

Ağlama, zamanla çeşitli sesler çıkarıp anlam kazanmaya başladığında duygusal tepkiler olarak kullanılmaya başlar. Öyle ki çocuk annesinden ayrı kaldığı ve onu özlediği zaman ağlar.

Bu durum beşinci aydan itibaren anneye duyduğu bağlılıkla ilişkili olduğu kadar, 10-24. aylarda diğer kişilerle kurduğu kuvvetli bağla da ilgilidir. Burada çocuğun sevgi, şefkat, yakınlık duygularını görmek istemesi ağlamanın nedeni olabilir.

Anne ya da çocuğa bakan kişi ağlama nedenleri üzerinde durursa çocuğun dilinden anlamış olur. Çocuklar acıktığı için ağlıyorsa, beslendiğinde ihtiyacı karşılanmış olur ve ağlamaz. Ancak ihtiyaç karşılandığında ağlıyorsa, çocuk kendisiyle ilgilenilmesini istiyordur. Çünkü çocuk hiçbir neden olmadan ağlamaz.

Ağlama davranışının belirtileri öfkeye benzer. Bu yüzden ikinci yaşın sonuna doğru elem durumlarına karşı çocuğun öfkesi, kızgınlığı belirginleşir. Bir-iki yaşındaki çocuk artık genellikle olumsuz duygularını, kızgınlığını, elemi ifade etmek için ağlar. Elinden oyuncu alındığında ya da istediğini yapması engellendiğinde ağlar, tepinir.

Okul öncesi çocuklar, üç yaşından itibaren duygusal reaksiyonlarının daha da gelişmesiyle birlikte tüm duygu türlerini yaşarlar. Kıskançlık, inatçılık, nefret, sevinç ilkel biçimleriyle görülür. Özellikle oyun sırasında darılma ve itişmeler ağlama sebebidir.

Dört yaşından altı yaşına kadar merak, yarışmacılık duyguları başarısızlıkla sonuçlandığında ağlama görülürken; bu süre içinde korkunun gelişimi, çocuğun kendisini tehdit altında hissettiği durumlarda ortaya çıkar. Daha sonra okula başlayan çocuğun yeni ve karmaşık bir sosyal çevreye uyumunda uyumsuzluk belirtisi olarak görülür. Yaş ilerledikçe çabuk ağlamalar azalmaya başlar. On iki yaşına doğru ergenliğe yaklaşan çocuğun sert tartışmalara girmesi, alaya alınması, gülünç duruma düşmesi, utanma sonucunda ağlama görülür. Ancak artık ağlamanın niteliği fiziksel ihtiyaçlardan tamamen arınmıştır. Ayrıca tüm bunlara ilaveten yaş ilerledikçe ağlama heyecansal tepkilerin bir ürünü olarak sevincin bir işareti olur.

➤ Korku ve Fobi

Korku, canlı varlıkların, görünen ve görünmeyen tehlikeler karşısında gösterdikleri en doğal tepkidir. Korku özel bir kişiye, nesneye ya da duruma karşı gösterilen heyecansal bir tepkidir. Fobi ise gerçek herhangi bir tehlike yokken duyulan güçlü, aşırı ve gerçek dışı bir korkudur.

Bebek yüksek ses, parlak ışık, çok sıcak ve çok soğuk uyarıcı ve düşme tehlikesine tepki gösterir. Birinci yılın sonuna doğru korku belli kişilere, objelere ve olaylara olan tepkilerden oluşur. Ayrıca bebekler, acıkma, susama gibi kendi içinden gelen nedenlerle de korku tepkisi geliştirebilirler.

2-6 yaş arasındaki çocuklar çok fazla sayıda korku yaşamaktadırlar. Bu yaşta çocukların güçsüzlüğü ve bilmediklerinin çokluğu düşünülürse, korkuların çok fazla oluşu daha iyi anlaşılabilir. Çünkü korkuların gelişimi; sosyal gelişim, kişilik gelişimi ve bilişsel gelişimle çok yakından ilişkilidir. Çocuklar büyüdükçe, çevrelerini tanıdıkça, bedensel ve zihinsel yetenekleri geliştikçe korkularıyla daha kolay başa çıkabilirler.

2-3 yaş çocukları, yüksek seslerden, elektrik süpürgesinden, gök gürültüsünden, hakta tuvaletin sifonunun çekilmesinden bile korkabilirler. Üç yaşından itibaren somut olayların yanı sıra düşler ve hayal edilen şeyler de korku kaynağı olmaya başlar. Bunun nedeni, çocuğun bu dönemde hayal gücünün gelişmekte ve hayalle gerçeği ayırt etmekte zorlanmasıdır. Örneğin, bu yaştaki çocuk, bir insanın yaratığa dönüşebileceğini ya da severek seyrettiği çizgi film kahramanı Casper'in duvardan süzülerek içeri girebileceğini düşünebilir. Bu dönemde düşünme, katı ve çocuğa özel olma eğilimindedir. Bu nedenle çocuklar akıl dışı heyecansal tepkiler ya da fobiler geliştirebilirler. Genellikle 3-6 yaş arasındaki çocuklar; karanlıktan, yalnız yalmaktan, anneden ayrı kalmaktan, dilenciden, hayaletlerden, devlerden, cinlerden ve öcülerden korkarlar. Altı yaşında hayalet, cadı

korkusunda bir artış görülür. Sık sık, “yatağımın altında biri var.” diye odalarında yatmak istemeyebilirler.

Özellikle bu yaşlarda anne babadan ayrı kalmak çocuklarda tedirginliğe ve korkuya neden olur. Kalabalıkta birkaç dakika annesinden ayrı kalan veya annesini bir anda kaybeden üç-dört yaşındaki çocuk çok büyük bir korku ve panik yaşar. Gözlerinden korku ve şaşkınlık okunur, yüksek sesle bağıarak ağlar. Bazen anneler çocuklarının ısrarcı ve yaramaz davranışlarında da “uslu durmazsan, beni üzersen, seni bırakıp giderim.” demeleri “ya annem gidiverirse!” diye düşünmelerine neden olur. Gerçekten çocukların yaşayabileceği en büyük korku; annenin gitmesi, anne babanın onu terk etmesi ve ortalıkta kimsesiz kalmasıdır. Her tehlikede sığındığı, anne babasının kendisini bırakıp gitme olasılığı, çocuğu tedirgin eder ve güvenini azaltır.

Okul çağında bulunan daha büyük çocuklar ise daha gerçekçi korkular geliştirirler. Evde yalnız kalmaktan, hırsızdan, yaralanmaktan, yangından, depremden vb. korkarlar. En büyük korkularından biri de öğretmenin sevgisini yitirmektir.

Çocuklar deneyimlerinin az, düşünme güçlerinin sınırlı olması nedeniyle gördüklerini ve duyduklarını gerçekçi olarak değerlendiremezler. Gördüklerini ve duyduklarını abartarak, çarpıtarak, süsleyerek korkulu bir senaryo hâline dönüştürebilirler.

Bu nedenle sık sık bodrumda gördükleri korkunç ve insan yiyen bir yaratıktan, dolabında saklanan ve karanlıkta ortaya çıkabilen öcüden birbirlerine heyecanla bahsedebilirler. Çocukluk çağının bu gelişimsel özelliği göz önüne alınırsa, çocukları korkak yetiştirmenin veya korkutarak sindirmenin çok kolay olduğu görülür. Aileler de genellikle korkuyu bir disiplin aracı olarak sık sık kullanırlar. Örneğin, yaramazlık yaparsa onu dilencilere verebileceklerini, uyumazsa öcülerin gelip onu alacaklarını vb. söylerler. Dolayısıyla yetişkinler farkında olmadan çocuklarında yaşam boyu izlerini taşıyabilecekleri korkunun temellerini en sevdikleri varlıklarının yüreğine atmaktadırlar.

Ayrıca korku koşullanma yoluyla da gelişebilir. Bu nedenle her bireyin korkusu farklıdır. Çocukluğunda yüksek bir yerden düşerek canı çok acımış bir çocuk, büyük bir olasılıkla yaşamı boyunca yüksek yerlerde bulunmaktan korkacaktır. Yine çocukken kalabalıkta kaybolmuş bir çocuğun, ileride kalabalıkta bulunmaktan korkmaya koşullanmış bir korkusu olacaktır.

Koşullanmanın yanı sıra korkular, anne babayı örnek alarak veya onların anlattığı öykülerden simgesel olarak da oluşabilir. Bazı çocuklar korkutulmadığı hâlde korkak ve ürkektirler. Bu çocukların anne babaları çocuklarını hiç korkutmadan eğitim verdiklerini söylerler. Ancak bu anne ve babalarla görüşüldüğünde, özellikle annenin birçok korkuya sahip olduğu görülür. Anne ve babanın bir nesne veya durumdan korkması ve bu korkuyu gözleyen çocuğun da aynı korku oluşturan nesne veya durumdan korkmayı öğrendiği görülecektir. Örneğin bu, anneler yanlarına köpek yaklaşınca ürken sıçrayan; evde böcek, fare görünce çığı basan, eşi evde yokken çocuklarını yanına alıp yatan annelerdir. Böyle bir anne çocuklarını korkutmuyordur; ama aşırı ürkek ve korkak davranışları ile çocuklarına model oluyordur.

Çocuklar korkuyu dinledikleri masal ve hikâyelerden de öğrenebilirler. Birçok çocuğun karanlıktan korkma nedeni, geceleri çocuk kaçıran canavar hakkında dinledikleri masal ve öykülerdir.

Korkutma yönteminin hiç kullanılmadığı evlerde sıklıkla görülen bir başka tutum da anne ve babanın aşırı koruyucu tutumlarıdır. Aşırı korunan çocuğa “Aman koşma, düşersin!”, “Okula yalnız gidemezsin.”, “Karşıya geçemezsin, ben geçireyim.” vb. diyerek çevrenin tehlikelerle dolu bir yer olduğu inancı verilmektedir. Özgürlüğü bu denli engellenmiş bir çocuk, neyin tehlikeli, neyin tehlikesiz olduğunu öğrenemez. Her şeyden, hatta kendi gölgesinden bile korkan bir çocuk olur.

Çocukların bazı korkularından da anne baba sorumlu değildir. Anne, baba, eğitimci ve çocuğun elinde olmayan birçok neden çocukta korkuyu başlatabilir ya da korkularının artmasına ve uzamasına yol açabilir. Örneğin; eve hırsız girmesi, arkadaşları tarafından korkutulması ve depresyon, sel gibi doğal olaylar yetişkin yaşlara dek süren izler bırakabilir. Ayrıca sık sık hasta olmak, hastaneye yatmak, kaza geçirmek ve arka arkaya ameliyat olma sonucunda da çocuklarda korkular oluşabilir.

Fobi ise korkunun hastalık biçimine dönüşmesidir. Fobisi olan kişi, bazı nesne veya durumlar karşısında olağanüstü korku tepkileri gösterir. Hatta bayılabilir. Herhangi bir nesne veya olaya karşı fobisi olanlar, korkularının anlamsızlığını bildikleri halde kendilerini bu korkudan kurtaramazlar. Ancak psikolog ve psikiyatrların yardımı ile korkularının üstesinden gelebilmeyi öğrenirler. Genellikle çocukluk döneminde çocuğun başından geçen dramatik bir yaşantı, fobinin oluşmasına temel olabilir. Sistematik duyarsızlaşma tekniği ile fobiler ortadan kaldırılabilir.

Özellikle anne, baba ve eğitimciler, kendilerinin ve çocukların farklı bilişsel gelişim düzeylerinde olduğunu ve bir çocuğun korku gibi heyecansal tepkisini saçma ve gerçek dışı olduğunu bilmekle birlikte, çocuk için gerçek ve önemli olduğunu düşünmelidir. Çocuğun korkularıyla başa çıkmasında yetişkin tutumlarının çok önemli olduğu unutulmamalıdır. Bunun için:

- Çocuğun korkusuna saygı gösterilmelidir. Çocuğun korkusuyla alay etmek ve onu gülünç duruma sokmak yapılmaması gereken davranışlardır. Bu tür davranışlar, çocuğu küskünlüğe sürüklediği gibi anlaşılmadığı inancı verebilir. Oysa çocuğun hissettiği ve ifade etmeye çalıştığı korku, çocuk için gerçektir ve o andaki ihtiyacı ise destek, sevgi ve saygıdır.
- Çocuğun korktuğu şeye yavaş yavaş alışması sağlanmalıdır. Örneğin; bir çocuk denizden korkuyorsa, ona sadece, “Denizde korkacak ne var? Sakın korkma tamam mı?” demek yeterli değildir. Önce deniz kıyısında oynaması, ayaklarını ıslatması ve daha sonra, eğer hazırsa, yavaş yavaş denize girmesi sağlanabilir. Kısaca korku birden giderilemez, yavaş yavaş, alıştıra alıştıra giderilir. Karanlıktan korkan bir çocuğu, ışığı kademeli olarak azaltarak karanlıktan korkmamayı öğretmekte olduğu gibi.

- Çocuğun korkularının geçici olduğuna güvenip sabırlı davranılmalıdır. Çocukların, büyüdükçe korkularının üstesinden gelebileceği unutulmamalıdır. Çocuklar, korkularından daha çabuk büyürler. Anne, baba ve eğitimcilerin anlayışlı ve sabırlı davranışlarıyla korkularıyla baş edebilirler.
- Çocuklara güven verilmesi , anne-baba ve yaştlarının, özellikle eğitimcilerin doğru modeller olmasıyla bu korkular ortadan kaldırılabilir veya en az seviyeye indirgenbilir.
- Çocuk kendi yaştlarının korkusuzca yaptıkları işleri görüp işitirse, kendi de bu cesur çocuklar gibi olmaya özenir ve korkusundan kurtulmaya çalışır. Ayrıca çocukların korkularıyla ilgili söylediklerini dinlemek ve onlara güven vermek sorunun çözümlenmesini kolaylaştırır.

Çocuklarla gerçekleştirilen hiçbir aktivitede korkutma ve benzeri korku öğeleri yer alamaz.

➤ Saldırganlık

Saldırganlık, bir başka insana fiziksel ya da sözel olarak zarar verme niyeti ile yapılan davranış olarak tanımlanır. Saldırgan davranış, engellenme duygusuyla yapılan tipik bir davranıştır. Saldırgan davranışlardan bazıları engellenme duygusunu ortaya çıkaran durumun ortadan kalkmasına yardımcı olur. Bazısı da durumu daha da kötüleştirir.

Saldırganlığın kaynağına ilişkin çeşitli varsayımlar vardır. Bu varsayımlara göre, saldırganlık insanın doğal bir içgüdüsüdür. Saldırganlık öğrenilmiştir. Saldırganlık, hayal kırıklığı sonucu ortaya çıkan bir reaksiyondur. Bir gruptaki grup baskısının ya da gevşek bırakılmış birtakım yaptırımların sonucudur.

Saldırganlık davranışı aileden, okuldan, çocuktan kaynaklanabildiği gibi toplumun özelliklerine göre de şekillenir. Saldırgan davranışta, anne-babanın hatalı tutumu ilk sırada yer alır. Çocuğun davranışlarını gereksiz yere engellemek, çocuğu korkutmak, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını karşılamamak, ebeveynin kendi eğitiminden endişe duyması, kendine saygı duymaması, ebeveynlerin çocuk eğitiminde görüş birliğinde olmaması, ebeveynin çocuğu şımartması saldırgan davranışa neden olmaktadır. Ayrıca saldırganlık geçmiş yaşantılardan, gözlem ve taklit yoluyla öğrenilerek de ortaya çıkabilir.

Saldırganlığın öğrenilmesinde, modeli örnek almanın etkili bir yol olduğu görülür. Bunda televizyon ve ebeveyn örnekleri yanında, saldırgan diğer çocuklar da etkin rol oynamaktadır.

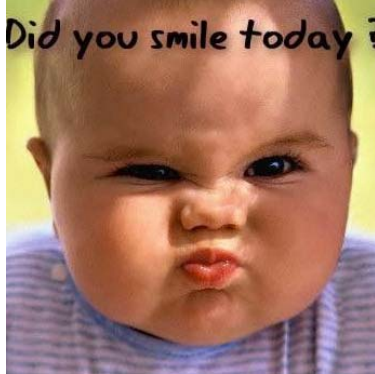
Saldırganlık nasıl ortaya çıkarsa çıksın, mutlaka altında yatan bazı doyumsuzluklar vardır. Saldırgan davranışın çocuk için hangi amaca hizmet ettiği, ne zaman ve kime karşı ortaya çıktığı önemlidir. Genellikle erkek çocuklar daha saldırgandır. Bunda yapısal olarak erkeklerin daha güçlü olmalarının yanında, kız çocuklarının ayıp denilerek saldırgan davranışların engellenmesi de rol oynar.

Çocuklar saldırganlığı başlangıçta bütün çıplaklığı ile dışa vururlar. Ancak bebeklikte ağlayıp tepinme, altını ıslatma, soluğunu tutma ile gösterilen saldırganlık; çocuk ayaklanmaya başladığında atarak, vurarak, yere yatıp ağlayarak görülür. Yaş ilerledikçe saldırganlık, kendine yönelik saldırganlığa veya çevreye zararsız sözel saldırganlığa dönüşür.

Çocukta güven duygusu geliştikçe, beklemeyi ve tepkisini dizginlemeyi öğrenir. Kendisine sevgiyle yaklaşılacak çocuk, sevgiyi sürdürmek amacıyla kendini kısıtlamaya başlar. Daha sonra da beğenilmek amacıyla kendisini denetler. Güven duygusu saldırganlığı önler. Güvensiz olan çocuk da çevreden iyi bir davranış beklemediği için saldırır. Bu nedenle öncelikle saldırganlığı önlemek için güvenli bir ortam hazırlanmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için çocuğun uyumlu ve sevgi dolu bir yuvada büyümesi önemlidir.

Çocuğun doğumdan itibaren ihtiyaçları karşılanmalı, kesinlikle bedenî ceza uygulanmamalı, gerektiğinde ödüllendirilmeli, çocuklar asla korkutulmamalı, çocuğa oyun ortamı sağlanmalı, çocuğun içsel enerjisi bir başka yöne kanalize edilmelidir. Çocuğun bir ölçüde enerji boşaltımı sağlandıktan sonra çocukla yeniden yapılandırılmış bir iletişim şekli kurulmalıdır.

➤ Öfke

.Çocuğun doğumdan itibaren gelişiminin tüm evrelerinde en sık karşılaşılan duygusal tepkilerden birisidir. Bir isteğin engellenmesi durumunda ortaya çıkan olumsuz davranışlar olarak tanımlanır.

Öfke sırasında çocukta; gerilim ve ağlama, kalp atışlarında ve kan basıncında değişme, nefes tutma, vb. fizyolojik tepkilere de rastlanmaktadır.

Öfke, çocuğun istekleri ile çevresindeki kişilerin isteklerinin çatışması, yani çocuğun isteğinin engellenmesi durumunda ortaya çıkar. Çocuğun yaşının büyümesi ile öfkenin ifadesinde daha çok söz ve davranışlar kullanılmaya başlanır.

Öfke gösterimindeki sıklık bir buçuk yaşa kadar artarak devam eder ve bu yaşta en yüksek düzeyine ulaşır. Daha sonra kendini ifade etme yeteneklerinin artmasıyla düşüş gösterir.

4 yaşa kadar ağlama en çok kullanılan öfke tepkisi olmakla birlikte; bağırma, yerde yuvarlanma, tepinme, zıplama, tekmeleme, bir şeyleri fırlatma gibi davranışlara da

rastlanabilir. Bu yaşlarda oyun arkadaşları ile çatışmalar ve zorlamalar, istediği her şeyin engellenmesi, cezalandırma gibi durumlar öfkeye neden olabilir.

4-6 yaşlarda, toplumsal kuralların öğrenilmeye başlanmasının da etkisiyle öfke tepkilerinde azalmalar görülür.

Bu yaşlarda sosyal iletişim problemleri, otoriteyi reddetme, ilgisizlik, isteklerinin dikkate alınmaması vb. çocuğun öfkelenme nedenleri arasında sayılabilir.

Öfke; çocuğun yorgun olması, sağlığında bir sorun olması, günlük yaşamında meydana gelen değişiklikler (eve misafir gelmesi veya misafirlğe gidilmesi vb.) yüzünden daha belirgenleşir.

Anne, baba ve eğitimcilerin öfke sergileyen çocuğa karşı dikkate alması gereken noktalar şunlardır.

- Çocuk, öfkeyi dikkat çekme aracı olarak kullanabileceğinden, ona yeterince ilgi ve sevgi gösterilmelidir.
- Çocuğun öfkelenmesinin bir problem olmadığı, doğal bir tepki olduğu unutulmamalıdır.
- Tepkisini en aza indirmek için gerekli önlemler alınmalı, Örneğin; aşırı yorgunluk ve yoğun yaşanan duygusal ortamlardan korumaya çalışılmalıdır.
- Ebeveynler her zaman çocuklarına ortak bir tutum sergilemeli, aralarındaki çelişkileri çocuğa yansıtmamalıdır.
- Öfkeyi ödüllendirmemeli, her öfke nöbeti sonrasında istediğini elde etmesini sağlamaktan kaçınmalıdır.
- Ona iyi bir model olunmalıdır.
- Çocuğa anlayışlı davranıp gerçekleştirilmesi mümkün olan istekleri değerlendirilmeli, mantık dışı isteklerin neden yapılamayacağı açıklanmalı, zaman gerektiren isteklerini ertelemesi gerektiği uygun bir dille anlatılmalıdır.
- Ebeveyn ve eğitimciler uyguladıkları disiplin yöntemlerinin tutarlı, mantıklı ve sürekli olmasına dikkat etmeli; bir gün hoşgörü ile karşıladıklarını bir gün eleştirmemeli, bir gün izin verdikleri bir faaliyeti başka bir gün engellememelidir.
- Çocuğun öfkesine yine öfke ile karşılık vermek, doğal olan bu duygunun saldırganlığa yani davranış problemlerine dönüşmesine neden olabileceğinden bu konuya çok önem verilmelidir.

➤ Kıskançlık

Kıskançlık, çocukların hem kendi benlikleri ile hem de çevresindeki insanlarla olumlu ve dengeli ilişkiler kurmalarına engel olan ve çocuğu yaşanılması zor, mutsuz hâle düşüren bir durumdur. Her insanda biraz bulunan bu duyguyu normal sınırlarda tutmak, yaşamı anlamlı ve zevkli kılar. Ama aşırı durumlarda çocuk, sürekli olarak huzursuzluk duyar. Kıskançlık duygusunun şiddetine bağlı

Kıskançlık, çocuğun ikinci yaşında görülebilen karmaşık bir duygusal tepkidir. Kıskançlığın ortaya çıkmasında birçok duygular rol oynar. Örneğin; öfke, nefret, intikam, kendine acıma, üzüntü, küçük düşme ve korku gibi karışık duyguların birleşmesinden oluştuğu düşünülür.

Çocuklarda paylaşma duygusu gelişmediğinden, çocuklar sahip olduğu şeyleri başkalarıyla paylaşmayı kabul edecek duygusal olgunluğa erişmemiştir. Bu nedenle yenidoğuya gelen kardeşe karşı nefret, ona zarar verme, hatta onu yok etme gibi girişimlerde bulunan çocuk örnekleri sık görülmektedir. Aileye yeni katılan bebeğe karşı hissettiği duygular, birçok uyumsuz davranışa neden olabilir. Bu davranışları aşağıdaki şekillerde görmek mümkündür:

- Bebeksi davranışlar gösterir. Anne memesinden emmek ister, annesiyle yatar, altını ıslatır vb.
- Uykusuzluk çeker; korktuğunu, üşüdüğünü, acıktığını söyleyerek anne-babayı rahatsız eder.
- Daha önceden yapabildiği işlerini yapmamaya ve anne babasından beklemeye başlar.
- Yeni doğan kardeşine karşı açıkça kıskançlık hisleri gösterir.
- Basit nedenlerle kızmaya, ağlamaya, bağırıp çağırmaya, eşyaları kırıp dökmeye başlar.
- Devamlı olarak huzursuzluk duyar ve çevresindekileri huzursuz eder.

Kıskançlık, doğal bir yönelmedir ve uygun eğitim yöntemleriyle düzeltilebileceği kabul edilir. Kıskançlığın normal düzeyde tutulabilmesi için şu önlemler alınmalıdır:

Çocuğun daha önce alınmış eşyaları yeni bebeğe verilmemelidir. Bu durum çocuğun hem mülkiyet duygusunu zedeler, hem de sahip olduğu her şeyi kaybedeceğinden korkar. Ancak çocuğa küçük gelen bazı eşyalar yerine yenileri alınarak küçük kardeşe verilebilir. Bu konuda çocuğun rızasını almak gerekir.

Anne-babalar, çocuklar arasında ayrım yapmamalıdır.

Aralarında kıskançlık duyguları gelişmekte olan kardeşleri, birbirleriyle sıkı ilişkiler kurmaya teşvik etmelidirler.

Bebeğin bakımında çocuktan yardım istenebilir. Böylece çocuğun, kardeşini kabullenmesi kolay olacaktır.

Ebeveynler ve öğretmene öneriler:

- Çocuklar, gereğinden fazla sevilerek şımartılmamalıdır. Bir gün bu kısıtlandığında çocuğun tepki verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Çocukların kıskançlığını alevlendirecek kötü şakalar yapılmamalıdır. ‘Pabucun dama atıldı.’ gibi. Çünkü çocuklar bunu anlayacak olgunlukta değildir.
- Çocuklar, kardeşleri veya arkadaşları ile karıştırılmamalıdır.
- Çocuklar küçük yaştan itibaren paylaşmaya alıştırmalıdır.
- Çocuklar kıskanma yerine imrenme duygusuna alıştırmalıdır.

➤ İnatçılık

İnatçılık, bireyin makul bir neden olmaksızın bir hareket veya bir davranışta anlamsız bir şekilde ısrar etmesidir. Çocukluk döneminde 3-4 yaş, negatif dönem olarak kabul ettiğimiz inatçılık dönemidir. Kişilik gelişiminin bir bölümü olan benlik gelişimi bu yıllarda oldukça hızlıdır. Çocuk kendisini bir birey olarak kabul ettirmek ister. Kendi isteklerini gerçekleştirmek için yetişkinlere hayır demekten zevk alır. Bunda direterek kendisini yere atar, tepinir, ağlar ve sonunda dediğini yaptırır. Bazı ebeveyn ve eğitimciler inada inatla karşılık vererek çocuğun kişiliğinin inatçı olarak gelişmesine meydan vermiş olurlar.

9-13 yaş arası “ön erinlik” dönemi, çocukta ikinci inatçılık dönemidir. Bu yaşlar, çocukluktan erinliğe geçiş dönemidir. Bedensel ve ruhsal gelişim oldukça hızlıdır. Birey, adeta bu duruma ayak uyduramamaktadır. Çevresindeki yetişkinlerin tutarsız davranışları da onu inatçılığa zorlar. Kimi zaman çocuk, kimi zaman yetişkin tavrı takınarak bu dengesiz davranışlarıyla kendisini bir birey olarak kabul ettirmek ister. Ben duygusu, onun için çok önemlidir. Bağımsız olmak ister. Yetişkinlerin isteklerine “hayır” cevap verir. Kendi isteklerinde diretir, kendi kurallarını koyar.

Her şeyi en iyi kendisi bilir. Ebeveynlerini ve yetişkinleri eleştirir. Hem ilk çocuklukta hem de erinlik öncesinde görülen bu inatçılık, duyuların normal gelişimi açısından doğaldır ve anlayışla karşılanması gerekir. Ancak doğal ihtiyaçların zamanında ve düzenli olarak karşılanmaması sonucu sinirli çocukta inatçılık gelişebilir. İnatçı bir çocuğun dudakları sarkmıştır, normal olmayan bir bakışı vardır. Kaşları çatık ve burun kanatları açılıp kapanır durumdadır.

İnatçılık, genelde gergin anne-çocuk ilişkisinin bir sonucudur. Annenin çocukla kurduğu ilişkinin yanı sıra, diğer bazı etmenler de çocukta inatçılığa neden olur. Bu etmenler;

- Çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarının zamanında karşılanmaması,
- Çocuklara zor ve şiddet kullanarak yetişkinlerin isteklerini yaptırması,
- Çocuğun öfkeli ve sinirli anında çocukla tartışmaya girilmesi,
- Çocuğa şiddetli cezalar verilmesi,
- Yeni bir kardeşin olması veya mevcut kardeşin kıskanılması,
- Çocuğun tüm isteklerinin önüne geçilmesi,
- Yetişkinin kendi istekleriyle çocuğun istekleri arasında çelişkili davranışlar sergilemesi,
- Çocuğa bağımsızlık duygusunun verilmemesi olarak sıralanabilir,

Bu duygunun yetişkinler tarafından yetersiz engellenmesi, çocukta bağımsızlık ve benlik duygusunun zedelenmesine neden olduğundan gerekli önlemler alınmalıdır. Bunun için:

- Çocukların inatçı davranışları karşısında yetişkinler de inatçı bir tutum göstermemelidir.
- Çocuklara sert ve şiddetli cezalar verilmemeli,
- İnatçılığı yüzünden çocuğa baskı yapılmamalı,
- Çocuğun inadının geçmesi beklenmeli, yetişkin öfkeli olduğunu çocuğa hissettirmemeli,
- Çocuk bir konuda inatçı olduğunda çocuğun dikkati başka yöne çekilmeli; inat ettiği takdirde isteğini elde edemeyeceği çocuğa açıklanmalı,
- Çocuğun hareketlerine gereksiz yere engel olunmamalı,
- Çocuğa normal anlayış ve şefkat göstermeli, sevildiği hissettirilmeli,
- Çocuk yetişkinlerin yaptığı davranışları yapmaya zorlanmamalı,
- Çocuk, bağıırıp çağırduğında istekleri yerine getirilmemeli,
- Çocuktan çelişkili isteklerde bulunulmamalı,
- Çocuk konuşmak istemediği bir konuda konuşmaya zorlanmamalı, kişiliğine saygı gösterilmeli,

- Çocuğa olumlu alışkanlıklar kazandırarak, yaptığı olumlu davranışlar zamanında övülerek güven duygusu verilmeli,
- Çocuğu inatçılığa iten nedenler ortadan kaldırılmalıdır.

2.5. Duygusal Gelişime Uygun Aktiviteler

Duygusal gelişimi destekleyici aktiviteler neler olabilir?

Çocuğun sağlıklı bir ruh hali geliştirebilmesi için, duygusal gelişimini etkileyen aktivitelerin önemi büyüktür. Aşağıda çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini olumlu yönde etkileyen aktivitelere örnekler verilmiştir.

➤ Blok ve Duygusal Gelişim

Sosyal gelişimi artıran aktivitelerde de bahsettiğimiz gibi özellikle okul öncesi eğitim kurumlarında blok köşesinde oynanan bu oyunlar; çocukların bağımsız hareket edebilme ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimini, bir projesini, bir yapıtını tamamlayabilmek için sabırlı davranabilmesini ve başarı duygusunu hissederek değişik beceri ve rollerde deneyimler edinmelerini destekleyen aktivitelerdir.

➤ Duygusal Gelişim ve Oyun Aktivitesi

Oyun esnasında çocuk, duygusal açıdan güvenli bir çevrede hayal etmenin tadını keşfeder. Mutluluk, sevinç, acı, acıma, korku, dostluk, düşmanlık, kin, nefret, sevgi, sevme, sevilme, güven duyma, bağımlılık, bağımsızlık, ayrılık, ölüm gibi pek çok duygusal tepkiyi çocuk oyun yoluyla öğrenebilir. Korkuların ve kaygıların dramatize edilmesi çocukların kendilerini anlamalarını sağlar. Çocuk; oyun oynarken diğer bireylerle sürekli etkileşimden zevk almayı, saldırganlığı kontrol altına almayı ve uyulması gereken değişik kuralları öğrenir. Oyun aracılığı ile çocuklar bir ya da birkaç karakter rolünü alarak duygusal duyarlılıklarını geliştirebilirler.

Yaşamında gözlediği anne ile çocuk, baba ile çocuk, öğretmen ile çocuk, anne ile baba gibi toplum içinde birden fazla rol üstlenen bireylerin birbirleri arasındaki duygusal ilişkileri ve tepkileri oyunda yaşar. Annenin çocuğu ile duygusal ilişkisini kendi ailesinde gözlemlediği gibi ya da olmasını dilediği gibi ortaya koyar. Eğer bir çocuk, yasak bir şey yaptığı için annesi tarafından cezalandırılırsa, kızgınlık ve suçluluk duygusunun üstesinden oyun sayesinde gelebilir. Oyunda kendisi anne olur ve bebeğini azarlar. Burada artık kendi suçlu değil, cezalandırıcıdır.

Duygusal tepkileri oyuna yansıtan çocuk, kendi yaşantısındaki duygusal ilişkileri, tepkileri gözleme yeteneğini geliştirir. Çocuk, çevresindeki diğer canlılarla etkileşimindeki duygusal tepkilerini oyunda tekrar yaşar. Çocuğun kendine olan güveni artar. Oyun yoluyla duygusal tepkilerini kontrol etmeyi, kendisi ve başkaları için sorumluluk almayı öğrenir. Oyun sayesinde benmerkezcilikten kurtulabilir. Oyunla çocuk, sorunlarından uzaklaşabilir; duygusal sorunlarını ortaya koyabilir. Çocuk, ruhsal sorunlarını oyuna yansıtarak duygusal yönden rahatlar.

➤ Duygusal Gelişim ve Drama

Duygusal gelişimle bağlantılı olarak, çocuğun ilk aylarda gösterdiği tepkiler gülme ve ağlamadır. Çocuk, hissettiklerini bu tepkilerle çevresine yansıtır. Çocuğun yalnızca duygularını açığa vurması yeterli değildir. Duygularının çevresindekiler tarafından anlaşılması da beklenir.

Çocuğun doğumundan itibaren ilk iki yılı, güven duygusunun kazanılması açısından kritik bir dönemdir. Çocuklar 3 yaşından itibaren duygusal tepkilerinin gelişmesiyle tüm duygu türlerini (korku, kaygı, kıskançlık, öfke, sevinç vb.) yaşamaya başlarlar. 4-6 yaşlarında duygusal tepkiler daha bilinçli bir duruma dönüşmeye başlar. Bu dönemde çevresindekilerin olumlu tepkileri, güven duygusunun gelişmesini desteklemektedir. Çocuklar, duygusal gelişim sürecinde olumlu ve olumsuz duyguları doğal bir biçimde yaşamaktadır.

Yaratıcı drama etkinlikleri de çocukların duygularını ortaya koydukları, doğal bir oyun ortamı yaratmaktır.

Yaratıcı drama, çocukların olumsuz duygularını dışa vurmalarını sağlayarak kişilik gelişiminde olumlu etkiler yaratmaktadır. Drama etkinlikleri sırasında yargılanmadan, eleştirilmeden duygu ve düşüncelerini ifade edebilen çocuklarda karar verme becerileri ve bağımsız düşünme yetenekleri gelişmektedir.

➤ Duygusal Gelişim ve Resim

Resim çalışmaları, çocukların duygusal gelişimleri açısından olumlu etkiler yapan aktivitelerdendir. Çocuk; resimlerinde sevinçlerini, özlemlerini, korkularını kısacası içindekilerini kâğıda dökerek rahatlar, huzur duyar, yaptığı resimle gurur duyar ve kendine güveni gelişir. Estetik duygusu gelişir.

Özellikle duygusal gelişimi yıpranmış, örselenmiş, kötü koşullardan gelen çocuklarda kendilerine olan güven duygusunu geç olmakla birlikte onarma ve geliştirmede sanatsal ortam ve etkinliklerin katkısı büyüktür. Çocuğa sevgi, ilgi ve anlayışla yaklaşmak; onun bireysel veya grup içi özelliklerine gösterilen saygı ve etkinliklerinde ulaştığı başarıyı ödüllendirmek, duygusal güvene atılan ve onu geliştiren ilk adım olabilir. Böylelikle etkinlik

sürecinde yaratılacak olan karşılıklı hoşgörü, sevgi ve saygıya dayalı sıcak ilişki ortamı, çocuğun temel güven duygusunu besleyecek ve sağlamlaştıracaktır.

Resim etkinliklerinin çocuğun duygusal gelişimlerine yönelik kazanımları:

Bağımsız eleştirel düşünebilme becerileri gelişebilir; çekingenlik, kaygı gibi sorunların üstesinden gelebilmek için çaba gösterebilirler. Sanat yoluyla kazanmış oldukları bilgi, beceri, deneyim ve güven duygularının gelişmesiyle birlikte aşırı duysal tepkilerini denetim altına alabilirler, Görsel algı, muhakeme ve kendilerine olan yüksek öz saygı ve güvenleri gelişebilir.

Estetiksel olan bedensel (yaratıcı drama) hareket ve empati kurma becerisini kazanabilirler.

➤ Müzik ve Duygusal Gelişim

Müzik, tüm insanların yaşamında önemli bir yer tutar. Özellikle çocuklar müziğe karşı çok duyarlıdırlar. Doğduklarından itibaren, hatta daha öncesinden müzikal bir yaşantıya başlarlar. Doğumla beraber, sallanma ve ninniler gibi doğal olarak ortaya çıkan yaşantılar onlara ilk müzikal ve ritmik deneyimleri kazandırır. Daha sonra kendileri bu deneyimleri geliştirirler.

Oyuncaklarını birbirine vururlar, atarlar, kaşığı masaya vururlar. Ses çıkaran nesnelere sallanır ve yavaş yavaş mırıldanmaya başlarlar. Bu dönemdeki erken ses deneyimleri çocuk için çok önemlidir. Doğumdan itibaren bebeğin işitsel uyarım alması, daha ileriki işitsel becerilerine bir temel oluşturacaktır. Bu dönemde, okul öncesi dönemde müzik eğitiminin başlangıç yaşı olarak doğum alınabilir. Bu devam eden bir eğitimidir. Birdenbire bir gün başlaması söz konusu olamaz.

Müzik, çocukların duygusal gelişimlerini de olumlu yönde etkileyen bir aktivitedir. Çocuk müzik aracılığıyla duygularını ifade etmeyi ve bir gruba ait olma bilincini kazanır. Bu aktivite ile güven duygusunu geliştirme fırsatını bulur. Üzüntülerini, sıkıntılarını müzik aracılığıyla dile getirerek ruhsal açıdan rahatlama imkânını bulur.

➤ Duygusal Gelişim Hareket ve Yaratıcı Dans

Fiziksel etkinlikler, hareketli oyunlar ve dans sonucunda elde edilen başarı; çocuğun kendini yeterli hissetmesine, dolayısıyla olumlu bir benlik tasarımı geliştirmesine de katkıda bulunur.

Okul öncesi çocuğu, içinde bitmek tükenmek bilmez bir enerji ile çevresiyle etkileşim hâlinindedir. Kararlarında bazen çok ısrarlı, bazen çok değişkendir. Kendine güven ve güvensizlik arasında gidip gelen bağımsızlık ve bağımlılık boyutlarında ilişkilerini düzenler.

Fazla enerjisini yönlendirme ve boşaltma (harcama), çocuk açısından kesinlikle önemli gereksinimlerdir. Açık hava etkinliklerinde biraz daha esnek olmalı, çocuklar daha az kısıtlanmalı, daha yalın kurallar uygulanmalıdır. Çocuk, bahçede ve yaratıcı dans etkinliklerinde özgür olabilmelidir. İsterse tek başına, isterse grup hâlinde hareket veya dans etkinliğini yapabilmelidir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Belirlediğiniz bir yaş grubuna göre duygusal gelişimi olumlu yönde etkileyen aktivitelerden birini seçerek bir okul öncesi eğitim kurumunda ya da çocuk kulübünde uygulayınız. Bu etkinliği gerçekleştirirken aşağıdaki işlem basamaklarını kontrol ediniz.

İŞLEM BASAMAKLARI	ÖNERİLER
➤ Seçeceğiniz yaş grubunu belirleyiniz.	➤ Seçtiğiniz yaş grubunun duygusal gelişim özelliklerine dikkat ediniz.
➤ Seçtiğiniz grup için bir aktivite belirleyiniz.	➤ Seçtiğiniz aktivitenin uygulanabilir olmasına dikkat ediniz. ➤ Seçtiğiniz aktivitenin grubun ilgisini çekeceğinden emin olunuz.
➤ Seçtiğiniz aktiviteye ait materyalleri ve ortamı hazırlayınız.	➤ Seçtiğiniz aktivitenin mümkünse önceden uygulama denemesi yapınız. ➤ Seçtiğiniz aktiviteye ait materyallerde ve ortamda çocuklara zarar verebilecek nesnelere olmadığından emin olunuz.
➤ Seçtiğiniz gruba aktivitenizin kurallarını açıklayınız.	➤ Kuralları açıklarken sabırlı ve güleryüzlü ve hoşgörülü olunuz. ➤ Gruba güven veriniz.
➤ Aktiviteyi uygulayınız.	➤ Grupla olumlu iletişim içinde olunuz
➤ Aktiviteyi değerlendiriniz.	➤ Yaptığınız aktivitenin eksik yanlarının olup olmadığını araştırınız. ➤ Uyguladığınız aktivitenin daha başarılı olması için daha başka neler yapılabilirdi araştırınız.

PERFORMANS DEĞERLENDİRME

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçeğine göre Uygulama Faaliyeti-2’de yaptığınız yaptığınız çalışmayı değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre ‘evet / hayır’ seçeneklerinden uygun olanını kutucuğa işaretleyiniz.

DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ		
GÖZLENECEK DAVRANIŞLAR	Evet	Hayır
Seçtiğiniz aktivite, seçtiğiniz yaş grubuna uygun mu?		
Seçtiğiniz aktivite için ortamı ve materyalleri önceden hazırladınız mı?		
Seçtiğiniz aktivitenin kurallarını bütün çocuklar doğru olarak algıladı mı?		
Seçtiğiniz aktivite grubun ilgisini çekti mi?		
Seçtiğiniz aktivite uygulanabilir miydi?		
Grupla doğru iletişim kurdunuz mu?		
Yaptığımız aktivitenin size göre eksik yönleri oldu mu?		
Hazırladığımız araçlar çocukların ilgisini çekti mi?		

İşaretleme sonucunda “hayır” cevabını vererek eksik olduğunuzu tespit ettiğiniz konuların, tekrar uygulamasını yaparak eksiklerinizi tamamlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki sorularda uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

- 1) Aşağıdakilerden hangisi duygusal gelişimle ilgili kavramlardan **değildir**?
 - A) Duygu
 - B) Haz
 - C) Elem
 - D) Heyecan
 - E) Öfke
- 2) Bebekte en erken meydana gelen refleks aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Emme refleksi
 - B) İzleme refleksi
 - C) Moro refleksi
 - D) Babinski refleksi
 - E) Yakalama ve kavrama refleksi
- 3) Elem duygusuna bir başkası neden oluyorsa bireyde aşağıdakilerden hangi tepki **gözlenmez**?
 - A) Öfke
 - B) Kıskançlık
 - C) İğrenme
 - D) Utanma
 - E) Nefret
- 4) Çocuğun göstermiş olduğu korku tepkisi karşısında aşağıdakilerden hangisinin yapılması **yanlış olur**?
 - A) Çocuğun korkusuna saygı gösterilmelidir.
 - B) Çocuğa korktuğu şeyin anlamsız olduğu söylenip korkusunun üzerine götürülmelidir.
 - C) Çocuğa doğru model olunmalıdır.
 - D) Çocuğun korkularının geçici olduğuna güvenip, sabırlı olunmalıdır.
 - E) Çocukların korkuları dinlenmelidir.
- 5) Öfke davranışı hangi aylarda en yüksek seviyesine ulaşır?
 - A) 6. aylarda
 - B) 12. aylarda
 - C) 18. aylarda
 - D) 24. aylarda
 - E) 30. aylarda

- 6) Çocuklarda kıskançlık duygusunun oluşmaması için aşağıdakilerden hangisinin yapılması **yanlış** olur?
- A) Çocuklar gereğinden fazla sevilerek, şımartılmamalıdır.
B) Çocukların kıskançlığını alevlendirecek kötü şakalar yapılmamalıdır.
C) Çocuklara başarılı olan yaşlıları örnek gösterilmelidir.
D) Çocuklara küçük yaştan itibaren paylaşma duygusu aşılanmalıdır.
E) Çocuklara kıskanma yerine imrenme duyguları aşılanmalıdır.
- 7) Çocukta 1.negatif dönem olarak kabul ettiğimiz yaşlar hangi dönemleri kapsar?
- A) 1-2
B) 2-3
C) 3-4
D) 4-5
E) 5-6
- 8) 1. negatif döneme damgasını vuran davranış biçimi hangisidir?
- A) Kıskançlık
B) İnatçılık
C) Ağlama
D) Korku
E) Öfke

Aşağıdaki cümlelerde boş olan yerlere uygun kelimeleri yazınız.

- 9) Çocukların iç ve dış dünyalarından gelen etkiler ve herhangi bir olayın ona hoş gelip gelmeme haline denir.
- 10) Belirli bir uyarıcıya karşı bedenin topyekün tepkisine denir.
- 11) Çocuğun öfkelenmesinin bir problem olmadığı, bir tepki olduğu unutulmamalıdır.
- 12) Bebek doğumdan sonra ilk tepkisini gösterir.
- 13) Korkunun hastalık biçimine dönüşmesine denir.
- 14) 9-13 yaş arası 'ön erinlik' döneme 2. denir.

MODÜL DEĞERLENDİRME

ÖLÇME SORULARI

Aşağıdaki boşluklara uygun olan kelimeyi yazınız.

- 1) sözcüğü bireyin yaşamında bir canlanma, hareketlenme anlamına gelmektedir.
- 2) Bir güdünün doyumu sağlandığında veya bir hedefe varıldığında duyulan hisse denir.
- 3)yaş çocukları, yüksek seslerden, elektrik süpürgesinden, gök gürültüsünden hatta tuvaletin sifonunun çekilmesinden bile korkabilirler.
- 4) Bireyin makul bir neden olmaksızın bir hareket veya bir davranışta anlamsız yere ısrar etmesi davranıştır.
- 5) Korkunun hastalık biçimine dönüşmesine denir.

Aşağıdaki cümlelerde doğru olanların başına “D”, yanlış olanları başına “Y” harfi yazınız.

- 6) (...) İnsanlar tatminsiz kaldıklarında elem duyarlar.
- 7) (...) Gülümseme sırasında çocukta gerilim, nefes tutma vb. fizyolojik tepkilere de rstlanmaktadır.
- 8) (...) 4 yaş negatif dönem olarak kabul ettiğimiz inatçılık dönemidir.
- 9) (...) Çocuk, bir konu üzerinde inatçılık gösterdiğinde , bağırp, çağırdığında istekleri yerine getirilmemelidir.
- 10) (...) Güven duygusundan yoksun yetişmiş çocuklar, ileriki yaşamlarında sosyal bir kişilik sergilerler.
- 11) (...) İlköğretimin birinci kademesindeki çocuklar için sınıf öğretmenin onlara değer vermesi çok da önemli değildir.
- 12) (...) Sosyal beceriler çocuğun kendine olan öz güvenini artırır.
- 13) (...) Bebek, belli uyarıcıları algıladığı zaman gülümseyerek tepkide bulunur.

PERFORMANS DEĞERLENDİRME

Çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine uygun örnek aktiviteleri araştırıp, sosyal ve duygusal gelişimlerine uygun aktiviteler içeren bir albüm oluşturunuz.

DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ	Evet	Hayır
Anaokullarında, ana sınıflarında vb. inceleme yaptınız mı?		
Anaokulunda, anasınıfında vb. uygulanan aktivitelere katıldınız mı?		
Çocukların sosyal-duygusal gelişimlerine uygun aktiviteler araştırdınız mı?		
Bulduğunuz aktiviteleri sosyal duygusal gelişime uygunluğu açısından değerlendirdiniz mi?		
Çocukların olumsuz davranışları karşısında nasıl davranılması gerektiğini biliyor musunuz?		
Hazırladığınız aktivitelerin anaokulu, ana sınıfı vb. yerlerde uygulamasını yaptınız mı?		
Uyguladığınız aktiviteler sırasında karşılaştığınız problemleri aşabildiniz mi?		
Çocukların sosyal-duygusal gelişimleri için hazırlanan aktivitelerin eğlence hizmetlerinde önemli olduğunu söyleyebilir misiniz?		

Uyguladığınız performans değerlendirmede 'hayır' cevaplarınız var ise modülü tekrarlayınız. Modülü başarı ile bitirmişseniz ve amaçlanan yeterliği kazandıysanız bir sonraki modüle geçebilirsiniz.

Modüldeki yeterliğinizi ölçmesi için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ 1 CEVAP ANAHTARI

1	C
2	B
3	C
4	E
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	D
10	D

ÖĞRENME FAALİYETİ 2 CEVAP ANAHTARI

1	E
2	A
3	D
4	B
5	C
6	C
7	C
8	B
9	Duygu
10	Heyecan
11	Doğal
12	Ağlayarak
13	Fobi
14	2. İnatçılık Dönemi

MODÜL DEĞERLENDİRME CEVAP ANAHTARI

1	Duygu
2	Haz
3	2-3
4	İnatçılık
5	Fobi
6	D
7	Y
8	D
9	D
10	Y
11	Y
12	D
13	Y

KAYNAKÇA

- ARAL Neriman, **Çocuk Gelişimi 2**, Yapa, İstanbul 2004.
- AVCI Neslihan, **Gelişimde 0–3 Yaş ‘Yaşama Merhaba’**, Morpa, 2003.
- AYDIN N.Hülya Bilgin, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Morpa, İstanbul 2004
- BAYHAN Pınar san, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi**, Morpa, İstanbul 2004.
- BAYMUR Feriha, **Genel Psikoloji**, İnkılâp, İstanbul 1994.
- BİLGİN Özlem, **O-6Yaş Çocuklarında Duygusal Problemler**, Yayınlanmamış Lisans Tezi,2001.
- BİLİR Şule, **Okulöncesi Eğitimcileri İçin El Kitabı**, Yapa, İstanbul 2004.
- GÖNEN Mübeccel, **Yaratıcı Drama**, Metke, Ankara 1997.
- KANDIR Adalet, **Gelişimde 3-6 Yaş ‘Çocuğum Büyüyor’**, Morpa, İstanbul 2003.
- KANTARCIOĞLU Selçuk, **Anaokulunda Eğitim**, MEB, İstanbul 1998.
- KIRKINCIOĞLU Meliha, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Yapa, 2003.
- KURTULDU Bülent Selim, **Yayınlanmamış Ders Notları**, Aydın, 2006.
- MORGÜL Mahiye, **Eğitimde Yaratıcı Dramaya Merhaba**, Kök, Ankara 1999.
- OĞUZKAN Şükran, **Yaratıcı Çocuk Etkinlikleri ve Eğitici Oyuncaklar**, Meb, Ankara 2003.
- ÖMEROĞLU Esra, **Okul Öncesi Eğitimde Drama Teoriden Uygulamaya**, Kök, Ankara 2004.
- SEVİNÇ Müzeyyen, **Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar**, Morpa,İst.2003.
- SUN, Muammer, **Okul Öncesi Eğitimde Müzik**, Mey Müzik Eserleri Yayınları, İzmir,2000.
- ÜLGEN Gülten, **Çocuk Gelişimi**, MEB, İstanbul, 2003.